

ASIAKASRAPORTTI

VTT-CR-00766-23

Digitaalinen kotirintama – kansallisen resilienssin joukkoistaminen

Kirjoittajat: Jaana Keränen
Laura Salmela
Kati Mäkitalo
Petri Uusikylä
Harri Jalonen
Hanna Risteli

Luottamuksellisuus: julkinen

Versio: 22.11.2023

beyond the obvious

Raportin nimi Digitaalinen kotirintama – kansallisen resilienssin joukkoistaminen	
Asiakkaan nimi, yhteyshenkilö ja yhteystiedot Puolustusministeriö, Pekka Appelqvist PL 31, 00131 Helsinki	Asiakkaan viite
Projektin nimi Digitaalinen kotirintama	Projektin numero/lyhytnimi 135849/Digiresilienssi
Tiivistelmä <p>Digitaalinen kotirintama -hankkeessa selvitettiin, miten vapaaehtoisten osallistumista häiriötilanteiden hallintaan voitaisiin tukea digitaalisen alustan avulla. Hankkeessa tutkittiin yhteistoiminta-alustan toimintaedellytyksiä, tunnistettiin eri käyttäjäryhmien tarpeita yhteistoiminta-alustalle sekä tekijöitä, jotka edesauttavat kansalaisten osallistumista ja osaamisen tarjoamista. Esiselvitys jäsensi alustan toimintamallin mahdollisuuksia tukea uutta joukkoistamisen toimintatapaa kuten myös malliin liittyviä haasteita ja rajoitteita.</p> <p>Hankkeessa tarkasteltiin erityisesti spontaanin vapaaehtoisuuden eli järjestökentän ulkopuolisen vapaaehtoisuuden kautta nousevaa halua auttaa ja osallistua häiriötilanteiden hallintaan. Nopeasti, usein äkillisen kriisitilanteen kautta syntyvälle vapaaehtoisuudelle ei ole olemassa kattavia toimintatapoja, joiden avulla spontaanit vapaaehtoiset saataisiin mukaan toimintaan. Hankkeessa selvitettiin alustavasti, voisiko digitaalinen alusta mahdollistaa vapaaehtoisten osallistumista ja minkälaisia rajoitteita tai reunaehjoja toiminnalle tulisi asettaa.</p> <p>Vapaaehtoisten mahdollisuuksia, halua ja kykyä osallistua häiriötilanteiden hallintaan viranomaisten tukena voidaan edistää sopivan toimintamallin ja sähköisen alustan kehittämisellä ja käyttöönottolla. Tekijät suosittavat ottamaan seuraavat näkökulmat huomioon toimintamallin kehittämisessä: 1) Spontaanille vapaaehtoisuudelle tulee kehittää helppokäyttöinen sähköinen työväline, mikä mahdollistaa osallistumisen häiriötilanteiden hallintaan; 2) Sähköisen työvälineen omistajuus tulee määrittää ja lainsäädännön vaatimukset valittuun toimintatapaan tulee selvittää; 3) Toimintamallia tulee testata paikallisissa käyttötapauksissa; 4) Toimintaan osallistuvien viranomaisten, järjestöjen ja vapaaehtoisten toimintamahdollisuuksia ja rooleja tulee määrittää aiempien kokemusten perusteella; 5) Osallistamisen alustan tulee tukea ja täydentää nykyisiä toimivia vapaaehtoistoiminnan rakenteita ja käytäntöjä; 6) Luotettavan tiedon kulkua tulee tukea ja varmistaa kaksisuuntaisella viestinnällä.</p>	
Tampere 22.11.2023	
Laatija Jaana Keränen tutkija	Tarkastaja Laura Salmela tutkija
Confidentiality	julkinen
VTT:n yhteystiedot VTT, Visiokatu 4, PL 1300, 33101 Tampere	
Jakelu (asiakkaat ja VTT) VTT, arkistokappale, 1 kpl	
<i>VTT:n nimen käyttäminen mainonnassa tai tämän raportin osittainen julkaiseminen on sallittu vain Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:ltä saadun kirjallisen luvan perusteella.</i>	

Hyväksyminen

TEKNOLOGIAN TUTKIMUSKESKUS VTT OY

Päivämäärä: 22.11.2023

Allekirjoitus:

DocuSigned by:
Juhani Latvakoski
930C752B531D455...

Nimi: Juhani Latvakoski

Asema: Research Team Leader

Sisällysluettelo

1. Alkusanat.....	4
2. Johdanto	5
2.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	6
2.2 Esiselvityksen rakenne, menetelmät ja aineisto.....	6
2.2.1 Taustaselvitys	7
2.2.2 Käyttäjätarpeiden tunnistaminen	7
2.2.3 Kansalaisten/osaajapoolin osallisuuteen liittyvät tekijät	8
2.2.4 Analyysi ja toimintamallin alustava kuvaus	8
2.3 Loppuraportin rakenne	9
3. Nykyiset alustaratkaisut	9
3.1 Sovellukset ja työkalut	9
4. Käyttäjätarpeet	11
4.1 Nykytilanne.....	11
4.2 Tunnistetut tehtävät.....	13
4.3 Roolien määrittely.....	15
4.4 Reunaehdot.....	15
4.5 Lainsäädäntö.....	18
5. Kansalaisten ja osaajapoolin osallistuminen	21
5.1 Osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvät tekijät.....	21
5.1.1 Halukkuus vapaaehtoisuuteen	22
5.1.2 Pystyvyys vapaaehtoisuuteen	24
5.1.3 Saatavuus ja sitoutuminen vapaaehtoisuuteen	24
5.2 Resilienssi ja vapaaehtoisuus.....	26
5.3 Luottamus yhteistoiminnan taustalla	28
5.4 Yhteenveto – jännitteitä osallistumishalukkuudessa ja sitoutumisessa yhteistoimintaan	29
6. Toimintamalli yhteistoiminta-alustalle.....	31
7. Tulosten tarkastelu	33
8. Johtopäätökset	33
Liite 1	36
Liite 2	37
Liite 3	38
Liite 4	41
Liite 5	42
Lähdeviitteet.....	44

1. Alkusanat

Suomen turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä luonnehtivat tällä hetkellä nopeat muutokset, ennakoimattomuus ja epävakaus. Nämä ilmiöt eivät rajoitu vain yhteen toimijaan tai yhteiskuntasektoriin, vaan ne vaikuttavat laaja-alaisesti yhteiskunnan eri osa-alueisiin. Vaikutukset voivat olla pitkäkestoisia ja radikaaleja, mikä korostaa tarvetta uudennaisille toimintatavoille elintärkeiden toimintojen ylläpitämisessä niin normaali- kuin poikkeusoloissa.

Suomalainen kokonaisturvallisuuden malli perustuu viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyöhön elintärkeiden toimintojen turvaamiseksi. Tämä yhteistoiminta kattaa myös paikalliset ja alueelliset toimijat samalla rakentaen yhteistä ymmärrystä ja tilannekuvaa yhteisestä toiminnasta. Kriisitilanteet saavat kansalaiset liikkeelle ja motivaatio osallistua ja auttaa syntyy nopeasti. Kansalaisten osallistuminen toimintaan tapahtuu usein järjestöjen ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kautta. Spontaanin vapaaehtoisuuden eli järjestökentän ulkopuolisten vapaaehtoisten toimintaan osallistumiselle ei ole kattavia toimintatapoja, jolloin menetetään mahdollisuus hyödyntää apua tarjoavien kansalaisten osaaminen ja työpanos.

Digitaalinen kotirintama -hankkeessa selvitettiin, miten kansalaisten halukkuutta osallistua voitaisiin tukea digitaalisen työkalun avulla ja millaisia reunaehtoja tällaiseen toimintaan voisi liittyä. Hankkeen idea sai alkunsa MATINE:n (Maanpuolustuksen tieteellinen neuvottelukunta) järjestämästä Ukraina-työpajasta keväällä 2022. Hanke alkoi 1.12.2022 ja päättyi 30.11.2023. Hanke toteutettiin Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n, Oulun yliopiston ja Vaasan yliopiston yhteistyöhankkeena osana MATINE:n tutkimus- ja selvitystoimintaa.

Hankkeessa haastateltiin sekä turvallisuustoimijoita että tavallisia kansalaisia ymmärtääksemme syvemmin toimintamallin mahdollisuuksia ja haasteita. MATINE:n yhteiskunnan varautumisen teemaryhmän jäsenet kommentoivat hankkeessa saatuja tuloksia sekä niiden pohjalta kehitettyjä suosituksia.

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat Pekka Appelqvist ja Marikaisa Tiilikainen puolustusministeriöstä, Sauli Eloranta VTT:ltä, Risto Honkonen Oulun yliopistosta ja Harri Jalonen Vaasan yliopistosta.

Tekijät kiittävät lämpimästi kaikkia hankkeeseen osallistuneita tahoja.

Tampereella, Oulussa ja Vaasassa 22.11.2023

Tekijät

2. Johdanto

Nopeat muutokset, ennakoimattomuus ja epävakaus luonnehtivat nykyistä Suomen turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä. Ilmiöt eivät kohdistu vain tietyille turvallisuustoimijalle tai yhteiskuntasektorille, vaan uhkatekijät läpileikkaavat hallinnonaloja ja yhteiskunnan eri sektoreita aiheuttaen toteutuessaan laaja-alaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Muutos- ja uhkatekijöiden keskinäisriippuvuudet, dynaamisuus ja heterogeenisyys edellyttävät yhteiskunnalta uudenlaisia toimintamalleja elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi niin normaali- kuin poikkeusolosuhteissa.

Kokonaisturvallisuus on suomalaisen varautumisen yhteistoimintamalli, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017). Toimintaa yhteensovitetaan yhteiskunnan eri tasoilla, kuten paikallisella ja alueellisella tasolla samalla rakentaen yhteistä ymmärrystä ja tilannekuvaa yhteisestä toiminnasta.

Reserviin kuuluu lähes 900 000 henkilöä, mikä tarkoittaa, että suuri osa kansalaisista jää reservin ulkopuolelle. Olisi hyödyllistä mahdollistaa myös reservin ulkopuolelle jäävien osallistuminen kriisitilanteiden hallintaan, etenkin tilanteissa, mitkä vaativat runsaasti resursseja. Tiedon huoltovarmuutta tutkivan IRWIN-hankkeen mukaan kansalaisyhteiskunnan rooli kokonaisvarautumisessa ja yhteisen tilanneymmärryksen määrittämisessä on jäänyt melko vähäiseksi (Jalonen 2022). Kansalaisten näkökulmasta oman osaamisen tarjoaminen ja hyödyntäminen vahvistaisi osallisuutta ja edistäisi varautumista antaen mahdollisuuden toimia osana kriisinhallintaa ilman aikaisempaa kokemusta esimerkiksi järjestötoiminnasta.

Esimerkiksi pelastustoiminnassa yhteistyö järjestäytyneiden ja koulutettujen vapaaehtoisten kanssa on pelastustoimen ydintä. Toimintaa niin kutsuttujen spontaaneiden vapaaehtoisten kanssa tulisi kuitenkin kehittää ja määritellä sujuvat yhteiset työskentelytavat rakenteiden ja koordinoinnin osalta. Suuret kriisitilanteet saavat väestön liikkeelle ja motivaatio osallistumiseen syntyy nopeasti. Suunnittelussa on otettava huomioon, että spontaanien vapaaehtoisten sitoutuminen ja kiinnostus ei ole välttämättä samalla tasolla kuin järjestäytyneiden vapaaehtoisten. Esimerkiksi roolijaon selvyyteen, tehtävien määrittelyyn ja vapaaehtoisten osaamisen kohdentamiseen tehokkaasti on kiinnitettävä huomiota. (Pelastusopisto 2020)

Puolustusvoimien suorituskyvyn ylläpito ja kehittäminen edellyttävät laaja-alaista kansallista osaamis pohjaa, osallistumista ja luovuutta (Lehikoinen 2022) sekä koko yhteiskunnan järjestelmien toimivuutta. Yleisen asevelvollisuuden kehittämistä tarkastelleen parlamentaarisen komitean mietinnön mukaan yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden osaamista tulee vahvistaa ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan turvallisuuden tuottamiseen ja maanpuolustustyöhön tulee lisätä. Järjestöt ovat tunnistaneet kehityskohteiksi muun muassa järjestöjen moninaisten roolien ja tehtävien selkeyttämisen kokonaisturvallisuuden tukena. Vapaaehtoisten kapasiteetin parempi hyödyntäminen edellyttäisi suunnittelua vapaaehtoisten roolien määrittelyssä, yhteistä harjoittelua ja kouluttautumista. (Valtioneuvosto 2021)

Tieto kansalaisten kriisitilanteiden hallintaa tukevasta osaamisesta ja asiantuntemuksesta on hajallaan, eikä siitä ole tällä hetkellä mahdollisuutta saada kokonaisvaltaista kuvaa. Digitaalinen alusta voisi toimia eräänä ratkaisuna kokonaisvaltaisen kuvan saavuttamiseksi, mahdollistaen hajallaan olevan tiedon ja osaamisen keräämisen, nopean analysoinnin ja hyödyntämisen räätälöidysti eri tarpeiden kuten erilaisten kriisitilanteiden mukaan. Rantamäki ja kollegat (2023) ovat VN TEAS -selvityksessä tarkastelleet, miten sosiaalista mediaa voidaan hyödyntää kriiseihin ja onnettomuuksiin liittyvässä viestinnässä. Tutkijoiden mukaan viranomaisten someviestintä voidaan jakaa kriisin elinkaarta mukailleen sosiaalisen median hyödyntämiseen ennen kriisiä, kriisin aikana ja sen jälkeen. Yhtenä selvityksen lopputulemana oli, että sosiaalista mediaa tulisi hyödyntää osana viranomaisten strategista viestintää ja johtamista. Tämän varmistamiseksi viranomaisten olisi kuitenkin huolehdittava siitä, että organisaatioiden

viestintäohjeissa on määriteltynä kanavakohtaisesti viestinnän tavoitteet, kohderyhmät, ydinviestit ja viestintävastuut.

Kaiken kaikkiaan suomalaisten luottamusta julkisiin turvallisuustoimijoihin kuten poliisiin, puolustusvoimiin ja pelastuslaitokseen voidaan pitää edelleen vahvana (EVA 2021), mutta samaan aikaan luottamus siihen, että omalla toiminnalla voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin on varsin matala. OECD kutsuu tätä vuoden 2021 luottamusraportissa suomalaisiksi luottamusparadoksiksi (OECD 2021).

2.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimushanke Digitaalinen kotirintama – kansallisen resilienssin joukkoistaminen tutki yhteistoiminta-alustan toimintaedellytyksiä, turvallisuustoimijoiden käyttäjätarpeita sekä alustan käyttäjien osallistumista edistäviä tekijöitä. Hanke on esiselvitys yhteistoiminta-alustan toimintaedellytyksistä, käyttäjätarpeista ja rajoitteista. Hankkeen tavoitteena oli määrittellä malli digitaaliselle alustalle, joka kerää yhteen kansalaisten osaamis pohjaa sekä materiaalisia resursseja ja analysoi syötettyä informaatiota toiminnan parhaaksi organisoimiseksi erilaisissa kriisitilanteissa. Esiselvitys keskittyi toiminnallisuuksien tunnistamiseen ja toimintamallin kuvaamiseen ottamatta tarkemmin kantaa teknologisten ratkaisujen tarjontaan tai soveltuvuuteen, toimintamallin koordinaatitahoon tai alustan omistajuuteen.

Hankkeessa annettiin suosituksia jäsentämällä keskeisiä tekijöitä, mitkä liittyvät joukkoistamisen yhteistoiminta-alustan kehittämiseen. Hankkeessa tunnistettiin eri käyttäjäryhmien tarpeita yhteistoiminta-alustalle sekä tekijöitä, jotka edesauttavat kansalaisten osallistumista ja osaamisen tarjoamista. Esiselvitys jäseni alustan toimintamallin mahdollisuuksia tukea uutta joukkoistamisen toimintatapaa kuten myös malliin liittyviä haasteita ja rajoitteita. Esiselvityksen tavoitteena oli myös rakentaa tietopohjaa laajemmalle tutkimushankkeelle. Hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää joukkoistamisen yhteistoiminta-alustan kehittämisessä, käyttöönotossa ja ylläpidossa.

Hanke etsi vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia toiminnallisuuksia joukkoistamisen yhteistoiminta-alusta voisi sisältää?
2. Millaisia keskeisiä käyttäjätarpeita eri turvallisuustoimijoilla on kansalaisten joukkoistamiseen liittyen?
3. Miten kansalaisten osallisuutta ja merkityksellisyyden kokemusta voitaisiin tukea joukkoistamisessa?
4. Millaisia rajoitteita tulisi ottaa huomioon alustapohjaista toimintatapaa suunniteltaessa?

2.2 Esiselvityksen rakenne, menetelmät ja aineisto

Hanke jakautui neljään tehtävään:

1. Taustaselvitys,
2. Käyttäjätarpeiden tunnistaminen,
3. Kansalaisten/osaajapoolin osallisuuteen liittyvät tekijät,

4. Analyysi ja toimintamallin alustava kuvaus.

2.2.1 Taustaselvitys

Tehtävän 1 tavoitteena oli tunnistaa alustamuotoiseen osaamispooliin liittyviä ominaisuuksia ja rajoitteita, jotka tulee ottaa huomioon uutta toimintamallia kehitettäessä. Tehtävässä myös kartoitettiin olemassa olevia alustaratkaisuja ja tietokantoja sekä alustavasti lainsäädännön asettamia vaatimuksia.

Tehtävän 1 toteuttamiseen hyödynnettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä. Digitaalisten ratkaisujen kartoitus toteutettiin dokumenttianalyysin ja internet-hakujen avulla. Tunnistamisen tukena hyödynnettiin myös tutkijoiden ulkomaisia asiantuntijaverkostoja, joiden kautta saatiin tietoa eri maissa käytetyistä sovelluksista. Tietoa digitaalisista työkaluista ja sovelluksista kerättiin myös tehtävässä kaksi toteutetuissa asiantuntijahaastattelussa. Tunnistetut digitaaliset työkalut/sovellukset on taulukoitu liitteessä 3.

Lainsäädännön vaatimusten alustava kartoitus toteutettiin dokumenttianalyysin avulla. Analyysissä käytiin läpi voimassa olevia teemaan liittyviä säädöksiä sekä ohjeistavaa aineistoa. Joitakin huomioita lainsäädännön vaatimuksista saatiin tehtävän 2 asiantuntijahaastattelujen avulla.

2.2.2 Käyttäjätarpeiden tunnistaminen

Tehtävän 2 tavoitteena oli tunnistaa keskeisten turvallisuustoimijoiden käyttäjätarpeita sekä muita toimijoihin liittyviä tekijöitä, jotka tulee huomioida toimintamallia suunniteltaessa.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin asiantuntijahaastatteluita, jotka kohdennettiin turvallisuusviranomaisiin, turvallisuuskenttään liittyviin järjestöihin tai muiden organisaatioiden edustajiin sekä teknologiakehittäjään. Puolistrukturoidut asiantuntijahaastattelut toteutettiin käyttämällä haastattelurunkoa (liite 1). Haastattelun pääteemoja oli viisi: 1) nykytilanne, 2) tunnistetut tehtävät, 3) roolien määrittely, 4) reunaehdot, ja 5) lainsäädäntö.

Haastattelujen kesto oli noin 60 minuuttia. Kaikki haastattelut toteutettiin videoyhteyden avulla. Kahteen haastatteluun osallistui haastattelusta organisaatiosta kaksi henkilöä. Haastatteluihin osallistui pääsääntöisesti kaksi tutkijaa. Haastatteluja ei tallennettu, vaan haastattelijat tekivät muistiinpanoja haastatteluiden aikana. Yhteensä haastateltiin 13 asiantuntijaa. Haastattelut toimijatahot on esitelty liitteessä 2.

Haastatteluaineisto analysoitiin haastattelurungossa määriteltyjen teemojen mukaisesti. Nykytilanne kuvasi vapaaehtoisten hyödyntämistä toiminnan tukena tällä hetkellä sekä mahdollisia olemassa olevia tietolähteitä, joita voitaisiin hyödyntää alustamuotoisen toimintamallin kehittämisessä. Tunnistetut tehtävät sisälsivät muita mahdollisia tehtäviä, joissa vapaaehtoiset voisivat toimia. Roolien määrittely kuvasi haastateltavien näkemyksiä siitä, minkä toimijan tai toimijoiden tulisi olla mukana määrittelemässä niitä rooleja, joissa vapaaehtoiset voisivat osallistua toimintaan. Reunaehdot sisälsivät näkemyksiä asioista, jotka vaikuttavat keskeisesti toimintaan ja tulisi siten ottaa huomioon toimintamallia kehitettäessä. Lainsäädäntö sisälsi huomioita lainsäädännön rajoitteista tai vaatimuksista, jotka tulisi ottaa huomioon toimintamallin kehittämisessä. Haastateltavien henkilöiden esittämiä tietoja täydennettiin tarpeen mukaan myös erilaisella dokumenttiaineistolla, kuten raporteilla, viranomaisten sisäisillä ohjeistuksilla tai media-artikkeleilla.

2.2.3 Kansalaisten/osaajapoolin osallisuuteen liittyvät tekijät

Tehtävän 3 tavoitteena oli kartoittaa tekijöitä, jotka edistävät tai toisaalta estävät osallistumista ja sitoutumista osaamisen ja oman ajan jakamiseen yhteistoimintapooliin. Työssä selvitettiin kysynnän ja tarjonnan lainalaisuuksia luottamuksen rakentamiseksi yhteistoiminta-alustalla huomioiden inhimillisten voimavarojen ja voimaantumisen edistämisen ja tukemisen.

Kolmannen työpaketin kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli kartoittaa osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvän aihepiirin aikaisempia tutkimuksia. Pääpaino oli empiirisissä tutkimuksissa, joista saatua tietoa hyödynnettiin kartoittamaan vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyviä tekijöitä. Tiedonhaku eteni avainsanojen tunnistamisesta tekijöiden tunnistamiseen. Tutkimusartikkeleita haettiin aluksi avainsanoilla, jotka liittyivät erityisesti vapaaehtoisuuteen, osallistumiseen, sitoutumiseen, motivaatioon, mukaansatempaavuuteen, organisointiin, merkityksen kokemukseen, yhteistoimintaan, kansalaisosallistumiseen ja resilienssiin.

Tutkimusten tarkastelu rajattiin abstraktien perusteella aiheen kannalta merkityksellisiin artikkeleihin. Aiheeseen sopivan artikkelin kohdalla hyödynnettiin helmenkasvatustekniikkaa uusien relevanttien artikkeleiden löytämiseksi. Yhteensä erilaisia aiheeseen liittyviä artikkeleita löydettiin noin 400 kappaletta, joista valikoitiin artikkelit, jotka oli julkaistu vertaisarvioituissa tieteellisissä lehdissä (JUFO-luokiteltuja). Tutkimuskysymys oli luonteeltaan kartoittava, joten artikkeleissa kiinnitettiin erityisesti huomiota osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyviin tekijöihin huomioiden myös resilienssin ja luottamuksen. Tarkemmin käytiin läpi kolmisenkymmentä tutkimusartikkelia.

Kansalaisten näkemyksiä toiminta-alustaan osallistumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä kartoitettiin haastatteluin touko-kesäkuussa 2023. Haastatteluun valikoitui mukavuusotannalla viisi Suomen kansalaista. Haastatelluista neljä oli miespuolisia ja yksi naispuolinen, jotka olivat iältään 35–50-vuotiaita. Haastattelut olivat kestoltaan 30–60 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin ja osallistumiseen sekä sitoutumiseen liittyvät tekijät listattiin automaattisten Windows Word -litteraatioiden ja nauhoilta tarkistamisen avulla.

2.2.4 Analyysi ja toimintamallin alustava kuvaus

Tehtävän 4 tavoitteena oli analysoida aiemmissä tehtävissä esille nousevia alustan toiminnallisuuksia, rajoitteita, käyttäjätarpeita ja osallisuuteen liittyviä tekijöitä.

Tutkimusmenetelmänä hyödynnettiin SWOT-analyysia tunnistuen mahdollisiin toimintamalleihin liittyviä hyötynäkökulmia, riskejä sekä reunaehtoja. Analyysin pohjalta laadittiin yhteistoiminta-alustan toimintamallin kolme alustavaa kuvausta, joissa nostettiin esille malleihin liittyviä erilaisia toiminnallisia rooleja ja toteuttamisvastuita, vahvuuksia ja potentiaalisia toteuttamiskeskejä. Kuvausten lisäksi laadittiin suosituksia, joiden avulla voidaan edistää toimintamallin kehittämistä ja käyttöönottoa.

Esiselvityksen keskeiset tulokset esiteltiin MATINE:n yhteiskunnan varautumisen teemaryhmälle¹. Ryhmä keskusteli tuloksista ja esitti niihin kommentteja ja huomioita. Yhteenveto ryhmän jäsenten kommentteista ja huomioista on esitetty aineistossa, joka on raportin liitteenä 5.

¹ MATINE:n yhteiskunnan varautumisen teemaryhmä kokoaa yhteen varautumisen eri osa-alueiden asiantuntijoita ja toteuttajia niin tutkimuksesta kuin teollisuudesta ja muista toimijoista.

2.3 Loppuraportin rakenne

Luku 3 esittelee lyhyesti tunnistettuja vapaaehtoistoiminnassa käytettäviä turvallisuuskontekstiin sopivia sovelluksia ja niiden ominaisuuksia. Luku 4 tarkastelee yhteistoiminta-alustan näkökulmasta turvallisuustoimijoiden käyttäjätarpeita sekä lainsäädännön vaatimuksia. Luvussa 5 käydään läpi osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyviä tekijöitä sekä selitetään resilienssinäkökulmaa yhteistoiminta-alustaan liittyen. Luvut 6–8 kokoavat yhteen hankkeen tulokset ja esittävät tutkijoiden suositukset mahdolliselle uudelle toimintamallille ja sen kehittämiselle.

3. Nykyiset alustaratkaisut

3.1 Sovellukset ja työkalut

Vapaaehtoistoiminnassa käytettäviä turvallisuuskontekstiin sopivia sovelluksia ja työkaluja tunnistettiin 22 kappaletta. Niiden sisältöön ja ominaisuuksiin tutustuttiin julkisesti jaettujen tietojen pohjalta tarkoittaen esimerkiksi perehtymistä sovellusten teknisten ominaisuuksien ja toiminnallisuuden kuvauksiin. Sovellukset oli kehitetty tai ne olivat käytössä Alankomaissa, Itävallassa, Liettuassa, Saksassa, Suomessa tai Virossa. Osasta sovelluksia ei ollut tunnistettavissa niiden kehitys- tai käyttöympäristöä.

Sovelluksista pyrittiin selvittämään ainakin seuraavat perustiedot, ominaisuudet ja toiminnallisuudet:

1. Sovelluksen nimi sekä kehitys- ja käyttöympäristö,
2. Sovelluksen ylläpitäjä,
3. Palveluun liittyminen,
4. Sovelluksen keskeiset ominaisuudet ja toiminnallisuudet,
5. Sovelluksen muut ominaisuudet ja toiminnallisuudet.

Sovelluksia ryhmiteltiin niiden käyttäjälle tarjottavan keskeisen ominaisuuden tai sisällön mukaan. Sovellukset ryhmiteltiin karkeasti viiteen eri ryhmään, jotka olivat: 1) viranomaisen tai vapaaehtoisjärjestö pyytää apua akuutissa tilanteessa, 2) asiantuntija-avun pyytäminen erityiseen tarkoitukseen, 3) kansalainen etsii sopivaa mahdollisuutta vapaaehtoistoimintaan, 4) kansalainen pyytää apua kansalaiselta tai järjestöltä, sekä 5) ukrainalaisten hyväksi tehtävä vapaaehtoistyö.

Taulukossa 1 on esitetty sovellusten joitakin ominaisuuksia ryhmiteltyinä.

Taulukko 1. Digitaalisten sovellusten ominaisuuksia ryhmiteltyinä

Viranomaisen tai vapaaehtoisjärjestö pyytää vapaaehtoisen/kansalaisen apua akuutissa tilanteessa

- Vapaaehtoisten valtakunnallinen tekstiviestipohjainen hälytysjärjestelmä. Henkilökohtainen hälytys ja tehtävänäikainen informaatio hälytysryhmän jäsenelle.
- Sovellus varautumiseen, varoittamiseen ja auttamiseen kriisitilanteissa. Tehtäväpyyntöjä auttamaan viranomaisen tilannekuvan rakentamista häiriötilanteissa

<p>(esim. talon sisälämpötilan mittaaminen, lumensyvyyden ilmoittaminen tai kuvien lähettäminen kriisialueelta).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Häätötilanteissa ensivasteen ohjauskeskus hälyttää hätäpelastuspalvelut ja samaan aikaan sovelluksella etsitään vapaaehtoisia (läheltä) antamaan hätäensiapua esim. sydänpysähdyspotilaalle. - Avustusjärjestö kontaktoi sähköpostitse tai akuutissa tilanteessa puhelimitse, kun lähialueella tarvitaan vapaaehtoisia. Ilmoituksessa kuvataan vapaaehtoistehtävä ja viestin vastaanottanut vapaaehtoinen vastaa siihen joko myönteisesti tai kielteisesti.
<p>Asiantuntija-avun pyytäminen erityiseen tarkoitukseen</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Asiantuntijatietokanta, joka sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita ja tuo yhteen vapaaehtoiset ja apua tarvitsevat kriisikeskukset. Keskukset voivat ilmoittaa avoimia työpaikkoja. Käytetty koronapandemian aikana. - Sivusto fasilitoi yhteistyötä yhdistämällä teknologiayritykset voittoa tavoittelemattomiin järjestöihin, jotka etsivät teknistä apua digitaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. - Yhdistää lainopillista apua tarvitsevat ukrainalaiset pakolaiset pro bono -apua tarjoavien lainopillisten asiantuntijoiden kanssa. Apua tarjotaan noin 30 maassa.
<p>Kansalainen etsii sopivaa mahdollisuutta vapaaehtoistoimintaan</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Verkkopalvelu, jonka avulla löytää toimintaa, yhteisöllisyyttä, apua ja osallistumismahdollisuuksia. Palvelu kokoaa alueellisesti järjestöjen ja yhteisöjen tuen, toiminnan ja tapahtumat yhteen osoitteeseen. - Vapaaehtoistoiminnan esittely, koulutusmahdollisuuksien ja kurssien esittely sekä mahdollisuus valita kiinnostavia toimintavaihtoehtoja. - Vapaaehtoisten yhdistäminen työvuorojen kanssa. Vapaaehtoinen voi jättää ilmoituksen tarjoamastaan avusta tai käydä läpi järjestöjen avunpyyntöilmoituksia. - Kotoutumista tukevien toimijoiden yhteistyön ja tiedonvaihdon väline. Vapaaehtoisille tietoa koulutusmahdollisuuksista ja tapahtumista. - Mahdollisuus liittyä vapaaehtoiseksi tai lahjoittaa rahaa hyväntekeväisyyteen. - Kansainvälisten vapaaehtoistehtävien etsiminen hakutoimintojen avulla ja rekisteröityminen kiinnostavaan tehtävään.
<p>Kansalainen pyytää apua kansalaiselta tai järjestöltä</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Tukiverkosto iäkkäille ja ihmisille, joilla erityisiä tarpeita ja jotka tarvitsevat vapaaehtoisapua (esim. autokyyti, henkilökohtainen avustus, kotityöt). - Avun pyytäminen ja tarjoaminen lähialueella. Naapuriavun tarjoaminen. Avun tarjoaminen Suomeen tulleille ukrainalaisille. - Verkkopalvelu, jonka avulla löytää toimintaa, yhteisöllisyyttä, apua ja osallistumismahdollisuuksia. Palvelu kokoaa järjestöjen ja yhteisöjen tuen, toiminnan ja tapahtumat yhteen osoitteeseen
<p>Ukrainalaisten hyväksi tehtävä vapaaehtoistyö</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Rahan lahjoittaminen avustustarvikkeiden hankintaan ja lähettämiseen Ukrainan armeijalle. - Majoituksen tai työn tarjoaminen Ukrainasta lähteneille pakolaisille. Kyydin tarjoaminen Ukrainan rajalta pakolaisille. Väliaikaisen asunnon etsintä.

Taulukossa 2 on esimerkinomaisesti kuvattu viisi erilaista sovellusta. Kaikki tunnistetut 22 sovellusta on kuvattu edellä mainittujen ominaisuuksien mukaisesti liitteessä 3.

Taulukko 2. Viisi esimerkkiä olemassa olevista digitaalisista sovelluksista vapaaehtoisten toiminnan tukemiseksi

	Commu	EU4UA	Katretter	Team Austria Digital	VAAB
kehitys- ja käyttöympäristö	Suomi	Kansainvälinen	Saksa	Itävalta	Viro
ylläpitäjä	yritys	yksityishenkilöt	yritys	järjestö	järjestö
liittyminen palveluun	Sähköpostilla ja lataamalla mobiiliapplikaation	Sähköpostilla tai Google-tilillä	Rekisteröityminen organisaation kautta	Lataamalla mobiiliapplikaation	Rekisteröityminen tunnistaumalla
sovelluksen keskeiset ominaisuudet ja toiminnallisuudet	Avun pyytäminen ja tarjoaminen lähialueella. Yhdistysten vapaaehtoisten tarjoaminen. Avun tarjoaminen Suomeen tulleille ukrainalaisille. Karttapohjainen.	Majoituksen tai työn tarjoaminen. Majoituksen tai työn etsiminen. Lahjoitukset.	Hätätilanteissa hätäkeskus hälyttää ensihoidon paikalle. Sovellus etsii vapaaehtoisia läheltä ja pyytää apua. Käyttäjien oltava täysi-ikäisiä ja ensiaputaitoisia. Karttapohjainen.	Sovellus määrittää tehtäviä, jotka auttavat viranomaisia arvioimaan häiriötilannetta tarkemmin kohdennetun avun antamiseksi. Esim. talon sisälämpötilan mittaaminen, lumensyvyyden ilmoittaminen tai kuvien lähettäminen alueelta. Karttapohjainen.	Valtakunnallinen asiantuntijatietokanta sisältäen sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita ja tuoden yhteen vapaaehtoiset ja apua tarvitsevat kriisikeskukset (COVID). Avoimista työpaikoista ilmoittaminen.
 muita ominaisuuksia ja toiminnallisuuksia	Vapaaehtoistyön koordinointi mahdollista.	Yksityishenkilö, yritys tai median edustaja voi tarjota myös muuta apua sähköpostitse.	Järjestelmä päättää anonymisti avustajien kontaktoinnista tapahtumapaikan läheisyyden mukaan.	Ohjeita varautumiseen. Varoituksia lähialueen häiriöistä. Alueellinen rekisteröityminen palveluun.	Lähes 2400 vapaaehtoista liittynyt järjestelmään. Ei käytössä tällä hetkellä.

4. Käyttäjätarpeet

4.1 Nykytilanne

Tutkimushankkeen asiantuntijahaastattelussa kartoitettiin näkemyksiä vapaaehtoisten hyödyntämisen nykytilanteesta viranomaisten tukena erilaisissa kriisitilanteissa, hälytystehtävissä tai muussa toiminnassa. Haastattelujen pohjalta voidaan todeta, että viranomaiset tukeutuvat tällä hetkellä ennen kaikkea järjestöjen kautta saatavaan lisäresurssiin. Yhteistyö on usein sopimusperusteista, kuten sopimuspalokunnan² käyttö pelastustoimen tukena tai eri järjestöjen³ vapaaehtoisten hyödyntäminen erilaisissa etsintä- ja valvontatehtävissä (esimerkiksi Vapaaehtoinen pelastuspalvelu Vapepa ja Suomen Punainen Risti SPR). Viranomaisten kannalta oleellista on se, että toiminta on järjestäytyntä, vapaaehtoiset on koulutettu tai heillä on muuten tarvittava osaaminen tehtävän toteuttamiseen. Keskeisenä pidetään myös sitä, että järjestöt koordinoivat omaa toimintaansa. Tällöin järjestöt huolehtivat siitä, että vapaaehtoiset ovat kyvykkäitä, kelpoisia ja nopeasti hyödynnettävissä heille osoitettuihin tehtäviin.

Järjestöjen koordinoimaa vapaaehtoisten osallistumista pidettiin erityisen hyödyllisenä tilanteissa, jotka ovat pitkäkestoisia ja laaja-alaisia. Tällöin resurssien tarve on suurta, eikä viranomaisilla ole välttämättä riittävästi omaa henkilöstöä tai yleensä käytössään olevia lisäresursseja (kuten sopimuspalokunnat). Etenkin edellä kuvattujen tehtävien alkuvaiheessa,

² Pelastuslaissa 29.4.2011/379 sopimuspalokunnalla tarkoitetaan ”pelastustoimen järjestelmään kuuluvaa vapaaehtoista palokuntaa, laitospalokuntaa, teollisuuspalokuntaa tai sotilaspalokuntaa, joka on tehnyt hyvinvointialueen kanssa sopimuksen pelastustoimintaan kuuluvien tehtävien hoitamisesta” (ensimmäinen luku 2 a §).

³ Esimerkki voimassa olevasta viranomaisen ja vapaaehtoisjärjestöjen sopimuksesta:

<https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Sopimus-Poliisin-ja-vapaaehtoisjarjestöjen-yhteistoiminnasta-2021-2023.pdf>

ennen kuin viranomaistoiminta on järjestäytynyt täyteen mittakaavaan, vapaaehtoistoiminnan kautta saatavista lisäresursseista arvioitiin olevan hyötyä.

Täysin spontaanien vapaaehtoisten käyttäminen kriisitilanteissa nähtiin vähäisenä ja toimintaan osallistamista pidettiin satunnaisena. Tällä hetkellä spontaaneja vapaaehtoisia käytetään lähinnä paljon henkilöresursseja vaativissa tehtävissä, kuten etsintätehtävissä, joihin he osallistuvat järjestöjen kautta. Tällöin tehtävään osallistuvien järjestöjen edustajat perehdyttävät spontaanit vapaaehtoiset (esimerkiksi tapahtumapaikalle saapuneet lähistön asukkaat tai kadonneen henkilön lähiomaiset) ja tarkistavat heidän varustuksensa ja vaatetuksensa riittävyyden. Päätöksen spontaanien vapaaehtoisten käytöstä tehtävään tekee viranomainen. Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen välistä yhteistyötä on tarkemmin kuvattu Poliisihallituksen erillisessä ohjeessa ”Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminta”⁴.

Yleisellä tasolla vapaaehtoisten käyttöä erilaisiin tehtäviin myös rajoitetaan lainsäädännöllisesti. Esimerkiksi Pelastuslain (379/2011, seitsemäs luku 51 §) mukaan vapaaehtoisia ei voida käyttää ”tehtävissä, joihin sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä, kuten viranomaistoimivaltuuksien käyttöä taikka tarkastus- tai valvontatoimintaa”. Vastaava kirjaus löytyy myös Poliisilaista (872/2011, yhdeksäs luku 4§). Pelastuslaki (379/2011, viides luku 37 §) antaa myös pelastustoiminnan johtajalle oikeuden määrätä kansalaisen avustamaan pelastustoiminnassa.

Haastateltavat eivät tunnistaneet, että kansalaisille olisi olemassa ilmoittautumiskanavia, joiden kautta he voisivat kertoa olevansa kiinnostuneita osallistumaan toimintaan häiriötilanteissa tai he voisivat kertoa esimerkiksi omasta osaamisestaan. Järjestöjen kautta tapahtuvaan vapaaehtoistyöhön on olemassa yhteydenotto- ja rekisteröitymiskanavat, jotka on suunnattu järjestöjen toiminnasta kiinnostuneille ja toimintaan mukaan haluaville.

Yhtenä osallistumisen tapana voidaan pitää myös erilaisten havaintojen ja muiden tilannetietojen välittämistä viranomaisille. Tällä hetkellä kansalaiset ilmoittavat poikkeavista havainnoistaan⁵ viranomaisille lähinnä puhelimitse tai sähköpostilla. Myös eri toimijoiden nettipalautekanavia ja poliisin nettivinkkanavaa⁶ käytetään poikkeavien havaintojen ilmoittamiseen. Jälkimmäisen osalta kanavaa ohjeistetaan käyttämään kiireettömien asioiden ilmoittamiseen. Niin ikään nettivinkkanavaa ei voida käyttää rikosilmoitusten tekemiseen. Poliisille ilmoitetaan havainnoista usein suoraan myös silloin, kun poliisi partioi ja liikkuu kadulla.

Haastatteluissa nousi esille joitakin paikallista vapaaehtoisuutta tukevia toimintamalleja. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa toimii niin sanottu puolivirallinen vapaaehtoisten ryhmä, joka voi aloittaa pelastustoiminnan ennen pelastustoimen saapumista onnettomuuspaikalle. Tehtäviä voivat olla esimerkiksi alkusammutus tai myrskyvaurioiden korjaus, kuten tielle kaatuneiden puiden raivaus. Yhteistyö alueellisen pelastustoimen kanssa ei ole sopimus pohjaista, mutta pelastustoimi on tukenut vapaaehtoisten työtä pienimuotoisella kalustolla.

⁴ <https://www.palveluskoiraliitto.fi/media/spkl-tiedostot/poliisin-ja-vapaaehtoisjarjestojen-yhteistoiminta.pdf>

⁵ havainto epänormaalista toiminnasta, vaaratilanteesta, onnettomuudesta, vihje rikollisesta tai epäilyttävästä toiminnasta tai materiaalista tms.

⁶ <https://poliisi.fi/nettivinkki>

Taulukko 3. Yhteenvedo nykytilanteesta

Nykytilanne
Täysin spontaanien vapaaehtoisten käyttäminen kriisitilanteissa vähäistä, satunnaista
Viranomaiset tukeutuvat järjestöjen kautta saatavaan lisäresurssiin
Ei käytössä tai olemassa ilmoittautumiskanavia kansalaisille
Havaintojen ilmoittaminen lähinnä puhelimitse / sähköpostilla
Paikallista vapaaehtoisuutta

4.2 Tunnistetut tehtävät

Asiantuntijahaastatteluilla pyrittiin myös selvittämään erilaisia tehtäviä, joissa vapaaehtoiset voisivat toimia. Haastateltavat listasivat kansalaisille/vapaaehtoisille sopivia tehtäviä runsaasti⁷. Ensinnäkin tiedontuottaminen ja tiedon välittäminen viranomaisille tilannekuvan ylläpitämiseksi ja täydentämiseksi nähtiin merkittävänä tehtävänä. Tätä perusteltiin sillä, että lähes aina esimerkiksi onnettomuuspaikalla ennen viranomaista on joku muu taho, kuten tavallinen kansalainen asianosaisena tai sivullisena. Viranomainen voi paremmin varautua ja suunnitella operatiivista toimintaa, mikäli saa mahdollisimman paljon tietoa jo ennen tapahtumapaikalle saapumista.

Vapaaehtoisille sopivat erityisen hyvin paljon henkilöresursseja vaativat, mutta sisällöltään vain lyhyttä perehdyttämistä vaativat tehtävät. Näitä ovat monet avustavat tehtävät, joissa toimitaan kokeneemman ja osaavamman henkilön ohjaamana. Tällaisia tehtäviä ovat muun muassa avustaminen evakuointitehtävissä, öljyntorjunta, myrskyvaurioiden torjunta, etsintätehtävät tai maastopalojen torjunta. Liikenteen ohjauksessa ja sulkutehtävien avustuksessa voidaan myös käyttää vapaaehtoisia. Muonitus, veden jako ja ruokalähetysten toimittaminen ovat tehtäviä, joissa on hyödynnetty vapaaehtoisia esimerkiksi Nokian vuoden 2007 vesikriisin (YLE 2020) aikana sekä koronapandemian aikaisten liikkumisrajoitteiden aikana. Evakuointitehtäviin liittyvät turvallisten tilojen järjestäminen, ihmisten huolto ja majoittaminen olivat myös esimerkkejä sopivista tehtävistä. Vaikka edellä mainitut tehtävät voivat sisällöltään olla yksinkertaisia, tulee vapaaehtoisten toiminnassa ottaa aina huomioon turvallisuus. Tilanne esimerkiksi onnettomuuspaikalla voi muuttua nopeasti vaarallisemmaksi, joten tilannearvion tekemiseen ja ylläpitämiseen tulee kiinnittää huomiota.

Öljyntorjuntaan on kehitetty viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöhön toimintamalli⁸. Osana työtä on kuvattu vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä öljyvahingon torjunnassa (Waara&Lönqvist 2019), vapaaehtoisten johtamista ja organisointia (Virtanen 2021) sekä selvitetty toimintaan liittyvää lainsäädäntöä, korvauskäytäntöjä ja hallinnollisia järjestelyjä (Pönni 2019). Öljyntorjuntahankkeiden aikana viranomaisten avuksi on koulutettu alueellisia vapaaehtoisjoukkoja, jotka ymmärtävät toimintansa luonteen pelastustoiminnan osana, kykenevät toimimaan viranomaisjohdon alaisuudessa sekä pystyvät tarvittaessa itsenäisesti organisoimaan toimintansa. Kyseessä on ollut laaja-alainen ja aikaa vievä kehityshanke, minkä

⁷ Liite 4 antaa myös historiallista vertailupintaa erilaisiin kriisiaikaisiin vapaaehtoistehtäviin. Liite 4 sisältää Lottamuseon laatiman listauksen Lottajärjestön jäsenten erilaisista toimialoista ja tehtävistä ennen järjestön lakkauttamista vuonna 1944. Listaus on saatu tutkimushankkeessa haastatellun henkilön kautta.

⁸ Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehityshanke, toteutus vuosina 2014-2015, ks. SPEK:in internetsivut.

tulokset kuitenkin tarjoavat valmiin toimintamallin ja käytännön työkaluja onnettomuustilanteen toiminnan organisoimiseksi.

Vapaaehtoisia voitaisiin myös käyttää yhteiskunnan haavoittuvien ryhmien tilanteen selvittämisessä häiriötilanteen aikana. Tällainen tarve voi syntyä esimerkiksi pitkän sähkökatkoksen aikana, jolloin voi olla syytä tarkistaa, miten kotona asuvat vanhuksat tai muut mahdollisesti apua tarvitsevat pärjäävät häiriötilanteessa. Vapaaehtoisia voitaisiin käyttää myös sellaisissa tilanteissa, joissa on tarpeen jakaa tietoa tai tiedotteita laajasti tietyllä alueella, kuten koteihin. Tämä voisi olla tarpeen tilanteissa, joissa on varmistettava, että asukkaat saavat tiedon vaikkapa veden käyttökiellosta mahdollisimman kattavasti. Tiedon jakaminen vapaaehtoisten avulla voisi olla hyödyllistä myös tilanteissa, joissa muut tiedon jakamisen kanavat ovat häiriintyneet (pitkä sähkökatko, laaja häiriö viranomaisen sähköisissä tiedonjakokanavissa) tai tietoa on syytä jakaa tiedotteilla myös sähköisten kanavien rinnalla.

Vapaaehtoisia voidaan käyttää myös varustehuollon tehtävissä. Tämä voi vapauttaa muita toimijoita tehtäviin, joissa vaaditaan erityistä osaamista, joissa perehdyttäminen on aikaa vievää tai joissa ei voida hyödyntää vapaaehtoisia. Myös ensiaputehtävät mainittiin mahdollisina tehtävinä vapaaehtoisille.

Uutena vapaaehtoistoiminnan muotona mainittiin tietoturvapoikkeamien selvittäminen. Tästä esimerkkinä on kyberVPK:n toiminta (KyberVPK 2023), mikä alkoi vuoden 2020 Psykoterapiakeskus Vastaamon tietomurron⁹ jälkeen. Kyseessä on kyberasiantuntijoiden vapaaehtoisorganisaatio, joka auttaa kriittisten toimintojen tuottajia kyberuhkien ratkaisemisessa ja ennalta ehkäisemisessä. Ryhmä on esimerkiksi suojannut ja poistanut julkisiksi vuodettuja henkilötietoja, jolloin viranomaiset ovat voineet keskittyä tapauksen tutkimiseen ja muihin toimiin. Ulkomailla on toiminnassa myös ryhmiä, jotka ovat keskittyneet niin sanottuun faktantarkistukseen eli toimintaan, mikä tähtää disinformaation torjuntaan.

Moniin edellä mainittuihin vapaaehtoistehtäviin nähtiin liittyvän jonkinlaisia riskejä. Vaikka kyseessä olisi avustavat tehtävät, tulee esimerkiksi maastopalojen sammuttamisessa huomioida vapaaehtoisten fyysinen kestävyys, tietotaito ja turvallisuus. Toisaalta tiedonjako tai vedenjako koteihin vaatii turvallisuuden huomioimista myös asukkaiden näkökulmasta. Tehtävä voidaan toteuttaa vaikkapa vapaaehtoisten muodostamien työparien avulla, jolloin asukkaat voivat helpommin vakuuttua avun ja tiedon oikeellisuudesta.

Taulukko 4. Yhteenveto tunnistetuista tehtävistä

Tunnistetut tehtävät	
Avustaminen evakuoititehtävissä	Tiedon ja tiedotteiden jako
Ensiapu	Tiedontuottaminen tilannekuvan ylläpitämiseksi ja täydentämiseksi
Etsintätehtävät	Tietoturvapoikkeamien selvittäminen
Juomaveden jakaminen	Varustehuolto
Liikenteen ohjaus, avustaminen sulkutehtävissä	Yhteiskunnan haavoittuvien ryhmien tilanteen selvittäminen
Maastopalojen torjunta	Öljyntorjunta

⁹ Esimerkiksi <https://poliisi.fi/-/poliisi-edistynyt-vastaamon-tietomurron-tutkinnassa-asianomistajakuulemiset-aloitetaan-verkossa>.

Muonitus, ml. ruokalahetysten toimittaminen

Myrskyvaurioiden torjunta

Vapaaehtoisten osaamista ja osaamispotentiaalin hyödyntämistä on käsitelty pelastustoimen selvityksissä. Sopimuspalokuntalaisten siviiliosaamisen selvittämishankkeessa (SSPL 2022) kartoitettiin palokuntalaisten siviiliosaamista ja taitojen hyödyntämistä pelastustoimessa. Selvityksen mukaan yli 90 % vastaajista (vastaajia n. 2 000) arvioi, että heillä oli palokuntatoiminnan ulkopuolelta hankittua erityisosaamista, joka tuki tai voisi tukea palokuntatoimintaa. Suurin osa vastaajista kuitenkin ilmoitti, ettei pelastustoimen ulkopuolista osaamista ollut koskaan kartoitettu. Osaamispotentiaalin paremmalla tunnistamisella kuitenkin arvioitiin voitavan vaikuttaa ennakoivasti toiminnan palkitsevuuteen ja motivaation ylläpitämiseen. SPEKin tutkimuksen mukaan (Eskelinen 2021) viranomaiset voisivat hyödyntää pelastusalan vapaaehtoisten apua monipuolisemmin erityisesti erilaisissa laajoissa häiriötilanteissa kuten myrskyissä, metsäpaloissa ja maalla tapahtuvissa suuronnettomuuksissa. Etenkin laajoihin häiriötilanteisiin tulisi varautua yhteistyössä aiempaa paremmin. Mahdollisten häiriötilanteiden kuvauksia ja niihin liittyvien vapaaehtoisten roolien määrittelyä kannattaa tehdä viranomaisten ja vapaaehtoisten yhteistyönä. Myös yhteistä harjoittelua ja kouluttautumista tulisi lisätä. Vapaaehtoisten osallistumisesta on keskeistä hyötyä paitsi yhteiskunnalle myös vapaaehtoisten motivaation ylläpitämiselle. Tutkimus myös kannusti kehittämään yhteistyön välineitä kuten kokoamaan tietoa alueen vapaaehtoistoimijoiden tarjoamasta avusta erilaisiin häiriötilanteisiin.

4.3 Roolien määrittely

Haastatteluissa kerättiin myös asiantuntijoiden näkemyksiä niistä toimijoista, joiden tulisi olla mukana määrittämässä rooleja vapaaehtoisten osallistumiselle. Haastatteluissa nousi esille, että sisäministeriön ja puolustusministeriön hallinnonalan turvallisuusviranomaisten nähtiin olevan keskeisessä asemassa määriteltävässä vapaaehtoisten rooleja alustamuotoisessa toimintamallissa. Näitä toimijoita edustavat ainakin poliisi, pelastustoimi, puolustusvoimat ja rajavartiolaitos. Viranomaisten lisäksi Maanpuolustuskoulutuksen (MPK) ja sen jäsenjärjestöjen arvioitiin olevan toimijoita, joiden näkemystä ja kokemusta tulisi hyödyntää määrittelyissä ja kehitystyössä. Kolmantena tahona mainittiin Turvallisuuskomitea ja sen jäsenjärjestöt, joiden näkemystä kokonaisturvallisuuden kentästä tulisi kuulla ja hyödyntää kehitystyön aikana. Jäsenjärjestöihin kuuluvat yllä mainittu MPK, SPEK, Marttaliitto ja SPR.

Taulukko 5. Keskeiset toimijatahot roolien määrittelyssä

Roolien määrittely
Erityisesti SM:n ja PLM:n hallinnonalan turvallisuustoimijat
MPK ja MPK:n keskeisiksi arvioimat muut järjestöt
Turvallisuuskomitea ja sen jäsenjärjestöt

4.4 Reunaehdot

Asiantuntijahaastatteluiden avulla pyrittiin myös tunnistamaan erilaisia reunaehtoja toimintamallille. Toimivien nykyrakenteiden, järjestelmien ja toimintamallien säilyttäminen nähtiin tärkeänä. Nykyistä järjestöjen roolia vapaaehtoistyön koordinoijana, kouluttajana ja operatiivisen toiminnan johtajana korostettiin. Uuden alustapohjaisen toimintamallin mahdollisessa

kehittämisessä tulee ottaa huomioon, ettei kehitetä päällekkäistä järjestelmää nykyisin jo olemassa olevien rakenteiden kanssa. Mikäli uusi toimintamalli sisältää viestintäkanavan viranomaisten ja vapaaehtoisten välillä, tulee varmistaa, ettei sen toiminnallisuutta sekoiteta kiireellisten hätätilanteiden viestintään ja kanaviin. Tähän tarkoitukseen tulee käyttää yksinomaan Häätäkeskusta (112).

Vastaanotettavan avun tulisi olla järjestäytyntä, varmennettua, koulutettua ja johdettua. Tällöin viranomaisen hyötyy parhaiten vapaaehtoisten toiminnasta ja voi keskittyä toiminnan johtamiseen. Toisaalta korostettiin, että myös vastaanottavan organisaation tulee olla valmis ulkopuolisen resurssin käyttöön ja toimintaan yhdessä vapaaehtoisten kanssa. Tämä voi tarkoittaa, että organisaation nykyisiä johtamiskäytänteitä tulee päivittää, uusia toimintamalleja kehittää ja ottaa käyttöön tai henkilöstöä lisäkouluttaa sujuvamman yhteistyön takaamiseksi.

Vapaaehtoisten toimintaan sitoutumisen aste vaihtelee, eikä heitä voida velvoittaa toimintaan (pl. sopimusperusteiset vapaaehtoistehtävät). On todennäköistä, että erityisesti spontaanien vapaaehtoisten sitoutuminen on heikompaa ja vaihtelee verrattuna järjestöjen tai muiden organisaatioiden kautta toiminnassa mukana oleviin vapaaehtoisiin. Etenkin onnettomuustilanteiden tai muiden häiriötilanteiden alkuvaiheessa vapaaehtoisia voi olla liikkeellä suurin joukoin, mutta innostus osallistua vähenee ajan kuluessa. Jotta tarvittaessa saadaan riittävä määrä vapaaehtoisia mukaan toimintaan, tulee resursseja, esimerkiksi vapaaehtoisiksi etukäteen ilmoittautuneita, olla riittävän suuri määrä.

Joihinkin vapaaehtoistehtäviin liittyen on arvioitava ja tarkistettava henkilön sopivuus/tausta, pätevyys ja kyvykkyys etukäteen. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten, nuorten tai muuten haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kanssa toimiminen tai tehtävät, joihin liittyy muita turvallisuusnäkökulmia. Myös monet fyysisesti kuormittavat tehtävät ovat sellaisia, joihin kaikki vapaaehtoiset eivät sovellu.

Toiminnassa tulee varmistaa vapaaehtoisten turvallisuus, myös työturvallisuuden näkökulmasta. Tähän liittyvät esimerkiksi asianmukaisten suojarustusten varaaminen, perehdytys niiden käyttöön ja käytön valvonta. Turvallisia toimintatapoja varmistavat myös muun muassa riittävä perehdytys tai koulutus tehtäviin, valvonnan järjestäminen tarvittaessa ja pitkäkestoissa tai vaativissa olosuhteissa toteutetuissa tehtävissä riittävien lepoaikojen noudattaminen.

Jos vapaaehtoisten tehtävät liittyvät sähköisiin järjestelmiin tai esimerkiksi kyberturvallisuuteen, tulee varmistaa tietoturvan säilyttäminen. Tämä voi vaatia tehtävään perehdytystä tai koulutusta tai tietynlaisen osaamisen tai pätevyyden arviointia.

On mahdollista, että toimintamallissa tulee ottaa huomioon vapaaehtoisille mahdollisesti maksettavat korvaukset sekä vapaaehtoisten yleinen huolenpito. Näitä voivat olla esimerkiksi mahdolliset matkakulut, majoituksen järjestäminen tai muut etenkin pitkäkestoisten tehtävien aikana vapaaehtoisten ylläpitoon liittyvät asiat.

Alustan (tekniseen) toteutukseen liittyviä asioita nousi myös esille. Keskeisimpinä mainittiin alustan omistajuuden ja toiminnan koordinoitavuuden määrittely sekä alustan käyttäjäroolin määrittely. Käyttäjärooleilla voidaan määrittää, mitä tietoja eri käyttäjäryhmät voivat nähdä, millaisia toimintoja he voivat suorittaa ja mitä resursseja he voivat käyttää järjestelmässä. Käyttäjäroolit voivat myös auttaa varmistamaan tietoturvan. Esimerkiksi luottamuksellisia tietoja voidaan rajoittaa vain tietyille käyttäjärooleille, jolloin vain ne käyttäjät, joille on tunnistettu tarve tietoon, saavat siihen pääsyn.

Alustan toivottiin olevan mahdollisimman selkeä ja helppokäyttöinen. Tämä houkuttelee alustan käyttöönottoon, mutta myös edesauttaa toimintamallin nopeaa omaksumista ja hyödyntämistä osana työtä. Käyttäjätystävällisyys edistää alustan vakiintumista työkaluksi, jolloin sen käyttö normaalista poikkeavissa tilanteissa on sujuvampaa.

Alustan maantieteellisellä mukautuvuudella viitattiin sen kykyyn sopeutua lähinnä paikallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin. Tällä tarkoitettiin, että alusta pystyy tarjoamaan toiminnallisuuksia, jotka ovat erityisen tärkeitä paikallisesti ja alueellisesti ja tukevat toimijoiden yhteistyötä. Tavoitteena on varmistaa, että alusta toimii saumattomasti eri käyttäjien välillä ja mahdollistaa tehokkaan viestinnän kaikkien käyttäjien välillä. Alueellisuuden/paikallisuuden arvioitiin motivoivan paremmin alustan käyttöön. Alueellisen kriisin arveltiin vahvistavan vapaaehtoisten sitoutumista toimintaan ja heidän paikallistuntemuksensa oletettiin tarjoavan paremmat lähtökohdat toiminnalle.

Tiedon tuottamistavat vaikuttavat alustalla olevan tiedon luotettavuuteen. Jos yksittäiset käyttäjät, esimerkiksi vapaaehtoiset, voivat syöttää tietoa alustalle, vaikuttaa tiedon luotettavuuteen se, ovatko käyttäjät tunnistautuneet järjestelmään tietoa syöttäessään. Erityisen tärkeää tiedon luotettavuuden arviointi käyttäjän toimesta on silloin, jos tietoa on mahdollistaa syöttää myös ei-tunnistautuneena.

Tiedon ajantasaisuuden arvioitiin olevan haastavaa, mutta keskeinen ominaisuus myös uudelle alustalle ja sen myötä mahdolliselle uudelle toimintatavalle. Tietoa kerätään ja tallennetaan ja ajan myötä sitä pitää myös päivittää. Väärän tai virheellisen tiedon leviäminen on haaste erilaisille digitaalisille työkaluille. Väärä tieto voi aiheuttaa sekaannusta, vääriä tulkintoja ja haitata prosesseja, joissa käytetään työkaluista saatua tietoa hyödyksi.

Tiedon kasaantuminen luo erilaisia haasteita esimerkiksi tiedon hallinnan, tietoturvan ja yksityisyyden suojan näkökulmista. Tiedon kasaantumisella viitattiin myös siihen, että yksittäiseen henkilöön voi kohdentua tietoa, mikä yhdistettynä eri tietolähteisiin voi paljastaa enemmän tietoa kuin yksittäiset tietolähteet. Myös tiedon kasaantumiseen liittyvien riskien hallinta tulee ottaa huomioon mahdollista alustarakkaisua kehitettäessä.

Taulukko 6. Yhteenveto reunaehdoista

Reunaehdot	
Alustan käyttäjäroolien määrittely	Tietoturvan varmistaminen
Helppokäyttöisyys	Toimivien nykyrakenteiden, järjestelmien ja toimintamallien säilyttäminen
Jaettavan tietomäärän rajaaminen	Työturvallisuuden ja muiden turvallisuusseikkojen varmistaminen
Mukautettavuus maantieteellisesti	Tunnistautuminen tai ei-tunnistautuminen
Omistajuuden määrittely	Vastaanotettava apu järjestäytyneitä, varmennettua, koulutettua, johdettua
Pätevyyden ja henkilön tehtävän näkökulmasta olennaisten taustojen ja kyvykkyyksien tarkistaminen	Vaihtelevan sitoutumisen asteen tunnistaminen ja huomioiminen
Resurssien riittävään määrään liittyvien epävarmuuksien huomioiminen	Vapaaehtoisille mahdollisesti maksettavat korvaukset ja yleinen huolenpito
Tiedon ajantasaisuus	Vastaanottavan organisaation valmistelu ulkopuolisen resurssin käyttöön
Tiedon mahdolliseen kasaantumiseen liittyvien riskien hallinta	

4.5 Lainsäädäntö

Haastatteluissa asiantuntijoita pyydettiin myös tunnistamaan alustakehittämiseen vaikuttavaa keskeistä lainsäädäntöä. Yksilön tietosuojaan (lähinnä EU:n tietosuoja-asetus GDPR) liittyvien määräysten arvioitiin vaikuttavan merkittävästi alustapohjaisen toimintamallin kehittämiseen. Mallissa tulee ottaa huomioon henkilötietojen asianmukainen käsittely koko tiedon elinkaaren ajalta. Tämän arvioitiin vaikuttavan ainakin henkilötietojen tallentamiseen, jakamiseen, käsittelyyn sekä poistamiseen. EU:n tietosuoja-asetuksen (2016/679) mukaan henkilötietojen suhteen on noudatettava muun muassa seuraavia vaatimuksia:

- 1) Niitä on käsiteltävä lainmukaisesti, asianmukaisesti ja rekisteröidyn kannalta läpinäkyvästi ("lainmukaisuus, kohtuullisuus ja läpinäkyvyys");
- 2) Ne on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla; myöhempää käsittelyä yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten ei katsota 89 artiklan 1 kohdan mukaisesti yhteensopimattomaksi alkuperäisten tarkoitusten kanssa ("käyttötarkoitussidonnaisuus");
- 3) Niiden on oltava asianmukaisia ja olennaisia ja rajoitettuja siihen, mikä on tarpeellista suhteessa niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään ("tietojen minimointi");
- 4) Niiden on oltava täsmällisiä ja tarvittaessa päivitettyjä; on toteutettava kaikki mahdolliset kohtuulliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että käsittelyn tarkoituksiin nähden virheelliset henkilötiedot poistetaan tai oikaistaan viipymättä ("täsmällisyys").

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa viranomainen tai vapaaehtoisjärjestö kokoaa rekisteriä vapaaehtoisista erityiseen tarpeeseen, tulee rekisterinpitäjän varmentua siitä, että käsittely on lainmukaista. Tämä puolestaan toteutuu ainoastaan, jos ja vain siltä osin kuin vähintään yksi seuraavista edellytyksistä täyttyy:

1. rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojensa käsittelyyn yhtä tai useampaa erityistä tarkoitusta varten;
2. käsittely on tarpeen sellaisen sopimuksen täytäntöön panemiseksi, jossa rekisteröity on osapuolena, tai sopimuksen tekemistä edeltävien toimenpiteiden toteuttamiseksi rekisteröidyn pyynnöstä;
3. käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi;
4. käsittely on tarpeen rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
5. käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi;
6. käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttamiseksi, paitsi milloin henkilötietojen suoja edellyttävät rekisteröidyn edut tai perusoikeudet ja -vapaudet syrjäyttävät tällaiset edut, erityisesti jos rekisteröity on lapsi.

Vapaaehtoisten toimintaan saattaa liittyä vastuuden määrittelyä. Haastatteluissa nousi esille esimerkiksi kysymys vapaaehtoisten vakuutusturvasta heidän osallistuessaan toimintaan. Riippuen vapaaehtoisten tehtävistä ja niiden sisällöstä, voi olla tarpeen tarkastella alakohtaisia erityissopimuksia. Näistä mainittiin muun muassa sopimuspalokuntien sopimusjärjestelyt sekä Vapaaehtoisen pelastuspalvelun ja SPR:n sopimus pohjainen toiminta sisäministeriön alaisten toimijoiden kanssa. Haastatteluissa myös mainittiin, että vapaaehtoiset saattavat toimia

tehtävissä, joissa on otettava huomioon erityisiä lainsäädännön vaatimuksia. Näihin viitattiin lähinnä työturvallisuuslainsäädännön näkökulmasta.

Riippuen vapaaehtoisten tehtävistä, niihin saattaa liittyä toimialakohtaisia tietoturva-vaatimuksia. Näin arvioitiin olevan esimerkiksi silloin, jos vapaaehtoiset osallistuvat kyberturvallisuustehtäviin. Myös tehtävissä, joissa vapaaehtoisia käytetään jo nyt apuna, on tarvetta tunnistaa ja rajata tilanteita, joissa vapaaehtoisia ei voida käyttää. Esimerkiksi etsintätilanteissa, joissa epäillään rikosta, pohditaan jo nykyisin, voidaanko vapaaehtoisia käyttää etsinnässä viranomaisten apuna vai ei.

Häiriö- tai kriisitilanteiden niin vaatiessa, voi olla tarvetta säätää poikkeusolojen voimaan astumisesta (Valmiuslaki 1552/2011). Tällöin arvioitiin toimintaympäristön, toimintavaltuuksien ja komentoketjujen muuttuvan monin eri tavoin, jolloin on tarvetta tarkastella toimintaa uudelleen eri lähtökohdista. Uudistetun valmiuslain (706/2022) mukaan poikkeusoloissa jokainen Suomessa asuva, jolla on kotikuntalainen mukaan kotikunta Suomessa ja joka on täyttänyt 18 mutta ei 68 vuotta, on velvollinen suorittamaan sammutus-, pelastus-, ensiapu-, huolto-, raivaus- ja puhdistustehtäviä sekä väestönsuojeluorganisaation johto- ja erityistehtäviä, hätäkeskustehtäviä taikka muita näihin rinnastettavia, väestön suojelemiseksi välttämättömiä tehtäviä. Tällainen menettely antaa viranomaisille poikkeuksellisen suuret valtuudet väestönsuojeluun liittyvissä tehtävissä ilman erillisiä sopimusmenettelyitä.

Normaalioloissa viranomaisten on vapaaehtoistoiminnan suunnittelun toimeenpanossa otettava huomioon myös yhdenvertaisuuslain mukaiset näkökohdat. Yhdenvertaisuuslaki (1347/2014) tuli voimaan vuoden 2015 alussa ja sen tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Laissa säädetään muun muassa siitä, mikä on syrjintää ja mikä on sallittua erilaista kohtelua sekä kenelle syrjinnästä ilmoitetaan ja millaista hyvitystä ja muita seuraamuksia lain nojalla voi hakea sekä keiden tulee edistää yhdenvertaisuutta. Vapaaehtoiseen maanpuolustukseen tai valmiuteen liittyvissä tehtävissä on erityisesti otettava huomioon lain (10 §), jonka mukaan välitön syrjintä koskee henkilöä kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai voitaisiin kohdella vastaavassa tilanteessa sekä lain (13 §), jonka mukaan välillisessä syrjinnässä on kyse näennäisesti yhdenvertaisesta säännöstä, perusteesta tai käytännöstä, joka saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lisäksi on huomioitava kohtuullisten mukautusten epääminen (15 §): Viranomainen, koulutuksen järjestäjä, työnantaja sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoaja, joka jättää tekemättä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, joilla vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus turvataan, syyllistyy syrjintään. Edellä mainittuja tilanteita saattaa syntyä tehtävien annossa tai työtehtävien suorittamisessa tai näiden edellytysten tarkastelussa osana vapaaehtoisten palvelusta.

Tarkasteltaessa viranomaisten ja vapaaehtoisten toimijoiden välistä sopimuksellista tai avointa palvelutoimeksiantoa, on tietojen jakamisessa ja luovuttamisessa otettava huomioon tietoturvanäkökohtien lisäksi myös tietoturvaluuteen ja salassapitoon liittyvät tekijät. Asiakirjojen turvaluokituksella tarkoitetaan asiakirjan salassapitotarpeen arviointia ja sen perusteella tehtävää turvaluokitusmerkintää. Asiakirjan turvaluokitusmerkintä osoittaa ne käsittelysäännöt (tietoturvaluusvaatimukset), joita asiakirjan käsittelyssä on noudatettava. Lähtökohtaisesti viranomaisten laatimat asiakirjat ovat aina avoimia, ellei niiden salaamiseen ole laissa erikseen määriteltyä perustetta. Viranomaisten salassa pidettäville asiakirjoille on julkisuuslaissa määritetty laaja luettelo lain 24 §:ssä, josta selviää minkä tyyppiset viranomaisasiakirjat ovat salassa pidettäviä.

Esimerkiksi asiakirjat, jotka koskevat sotilastiedustelua, puolustusvoimien varustamista, kokoonpanoa, sijoitusta tai käyttöä taikka muuta sotilaallista maanpuolustusta taikka maanpuolustusta palvelevia keksintöjä, rakenteita, laitteita tai järjestelmiä taikka maanpuolustuksen kannalta muutoin merkityksellisiä kohteita taikka puolustusvalmiuteen

varautumista, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vahingoita tai vaaranna maanpuolustuksen etua. (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999/621, 24§.)

Vapaaehtoisten osallistumiseen saattaa liittyä myös erityisiä turvallisuusnäkökohtia, jotka tulee ottaa huomioon toimintaa käynnistettäessä. Turvallisuusselvityslaki (726/2014) on luotu ennaltaehkäisemään sellaista toimintaa, mikä voisi vahingoittaa Suomen valtion turvallisuutta, yleistä turvallisuutta, maanpuolustusta tai näiden etujen suojaamiseksi toteutettavia turvallisuusjärjestelmiä. Lailla on pystytty luomaan edellytykset henkilöiden ja yritysten taustojen tarkempaan selvitykseen, sillä turvallisuusselvityslaki sisältää säädökset henkilöturvallisuusselvitysten sekä yritysturvallisuusselvitysten toteuttamiseksi. Henkilöturvallisuusselvityksiä suorittavat suojelupoliisi, pääesikunta ja poliisihallitus. Henkilöturvallisuusselvityksiä voidaan tehdä kolmessa eri vaativuusluokassa, joita käytetään sen mukaan, kuinka salatusta työtehtävässä henkilö työskentelee hankkeessa. Henkilöturvallisuusselvitysten tasot ovat muotoa: suppea, perusmuotoinen ja laaja henkilöturvallisuus selvitys.

Valtiohallinnon salassa pidettävät asiakirjat ja asiakirjasuunnitelmat Suomessa määrittelee valtiohallinnon viranomainen. Turvallisuusluokat jaetaan asiakirjoille sen mukaan, kuinka paljon haittaa tai vahinkoa niiden sisältämät tiedot voisivat aiheuttaa asianomaiselle niiden joutuessa väärälle taholle (Valtioneuvoston asetus tietoturvallisuudesta 681/2010, 7§, 8§). Asiakirjat voidaan jakaa vuonna 2019 vanhaksi menneen merkintätavan mukaisesti neljään eri suojaustasoon. (Valtioneuvoston asetus tietoturvallisuudesta 681/2010, 9§.):

1. ST I ERITTÄIN SALAINEN (Erityisen suurta vahinkoa aiheuttava)
2. ST II SALAINEN (Merkittävää vahinkoa aiheuttava)
3. ST III LUOTTAMUKSELLINEN (Vahinkoa aiheuttava)
4. ST IV KÄYTTÖ RAJOITETTU (Haittaa aiheuttava)
5. ST SALASSA PIDETTÄVÄ (Kyseistä suojaustasoa käytetään muille julkisuuslaissa määritetyille salassa pidettäville asiakirjoille)

Uuden asetuksen mukaisesti 2020 voimaantulleet merkinnät puolestaan ovat seuraavanlaiset lueteltuina vahvimasta heikoimpaan. (Valtiovarainministeriön julkaisu 2021:5, 15.):

- TL I ERITTÄIN SALAINEN (Erityisen suurta vahinkoa aiheuttava)
- TL II SALAINEN (Merkittävää vahinkoa aiheuttava)
- TL III LUOTTAMUKSELLINEN (Vahinkoa aiheuttava)
- TL IV KÄYTTÖ RAJOITETTU (Haittaa aiheuttava)
- SALASSA PIDETTÄVÄ

Asiakirjat, jotka on luokiteltu ja merkattu vanhentuneen lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaisesti säilyttävät merkintänsä siihen asti, kunnes asiakirja otetaan uudelleen arvioitavaksi viranomaisen toimesta (VM 2021:5, 17).

Lopuksi teknisenä huomiona on mainittava julkishallinnon toimijoiden verkkosivujen saavutettavuudelle vaatimuksia asettaa laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (306/2019), joka toteuttaa EU:n saavutettavuusdirektiiviä kansallisesti. Digipalvelulain mukaan 1) palveluiden ja siellä julkaistavien sisältöjen pitää täyttää WCAG 2.1 -standardin mukaiset A- ja AA-tasojen kriteerit, 2) palvelun ja sen sisältöjen saavutettavuutta on arvioitava ja tämä on esitettävä julkisessa saavutettavuusselosteessa, ja 3) palvelun käyttäjillä on oltava mahdollisuus antaa sähköistä palautetta saavutettavuudesta.

Taulukko 7. Yhteenveto lainsäädäntöön liittyvistä huomioista

Lainsäädäntö
Alakohtaiset erityissopimukset
Tietoturvaan liittyvät toimialakohtaiset vaatimukset
Toiminta, jossa otettava huomioon erityiset lainsäädännön vaatimukset
Turvallisuusluokitukset
Yksilön tietosuoja; Tietosuoja-asetus (Valmiuslaki 1552/2011), poikkeusolot
Vastuiden määrittely
Yhdenvertaisuuslaki (1347/2014)

5. Kansalaisten ja osaajapoolin osallistuminen

5.1 Osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvät tekijät

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on esitellä vapaaehtoistoiminnan osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta ja esittää siitä kokoavia johtopäätöksiä. Vapaaehtoistoimintaa on tutkittu paljon, mutta tieteellisiä tutkimusartikkeleja nimenomaan digitaalisten vapaaehtois- tai yhteistoiminta-alustojen toiminnasta on niukasti. Tehtävässä kartoitettiin vapaaehtoisten osallistumiseen (ja osallistumattomuuteen) liittyviä tekijöitä sekä aiemmin toteutuneiden kriisitilanteiden hoitoon sekä varoitussovellusten käyttöön liittyviä tutkimuksia. Haastatteluilla kartoitettiin kansalaisten käsityksiä siitä, millainen yhteistoiminta ja sen organisoiminen houkuttelisi heitä osallistumaan ja sitoutumaan toimintaan sekä millaisia mahdollisuuksia ja ongelmia he näkevät ehdotetuissa toimintamalleissa.

Tarkastelun selkeyttämiseksi vapaaehtoisten osallistumista ja siihen liittyviä tekijöitä luokitellaan vapaaehtoistettavuus-käsitteen määrittelyn avulla. Vapaaehtoistettavuus (engl. volunteerability) tarkoittaa yksilön mahdollisuutta osallistua vapaaehtoistoimintaan määriteltyään mahdollisuutensa ylittää esteet vapaaehtoistoihin osallistumiselle. Vapaaehtoistettavuus koostuu kolmesta osatekijästä, joista primäärinen eli merkittävin osatekijä on halukkuus toimia vapaaehtoisena ja sekundaarisia osatekijöitä ovat yksilön pystyvyys ja saatavuus vapaaehtoistyöhön. (Haski-Leventhal ym. 2018)

Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan vapaaehtoistettavuutta yleensä ja avataan osallistumiseen liittyviä tekijöitä haastatteluvastauksien avulla. Seuraavaksi esitellään suunnitellun järjestelmän yhteyksiä voimaantumiseen ja resilienssiin sekä yhteistoiminnan mahdollistavaa luottamusta. Yhteenvetona tarkastellaan jännitteitä osallistumisessa ja sitoutumisessa nimenomaan digitaaliseen kotirintama -yhteisälustaan. Kirjallisuuskatsauksessa ja haastatteluista tunnistettuja osallistumiseen liittyviä tekijöitä on taulukoitu yhteenveto-osassa.

5.1.1 Halukkuus vapaaehtoisuuteen

Halukkuus vapaaehtoistyöhön viittaa yksilön näkemyksiin vapaaehtoistyön sisäisestä tai ulkoisesta merkityksestä, hänen käsitykseensä vapaaehtoisuudesta ja millaiset arvot ovat yksilölle tärkeitä (Haski-Leventhal ym. 2018). Vapaaehtoistyöhön osallistumiseen liittyviä henkilökohtaisia ulottuvuuksia on lähestytty kirjallisuudessa eri tavoin. Yksi viitatuista on erilaisten motiivien erittely ”Volunteer Function Inventory” [VFI] mallin avulla (Clary ja Snyder 1998, viitattu artikkelissa Stukas, Snyder & Clary 2016). VFI sisältää kuusi erilaista yksilöllistä merkitystä, joita vapaaehtoistyö voi potentiaalisesti tarjota. Näitä ovat lisääntyvä ymmärrys, henkilökohtainen kehittyminen ja kasvu, sosiaalisuus, oman minän suojeleminen, arvojensa toteuttaminen ja hyödyt työuralle.

Halukkuuden ulkoiseen merkitykseen liittyy yksilön käsitys siitä, mitä muut häneltä odottavat, joka taas vaikuttaa siihen, millaisia valintoja hän tekee. Tätä kuvataan käsitteellä sosiaalinen normi, jolla tarkoitetaan henkilökohtaista käsitystä toisten odotuksista (Hyde 2016). Esimerkiksi pyyntö henkilökohtaiselta tuttavalta tai yhteisöltä voi lisätä halukkuutta osallistua vapaaehtoistoimintaan viranomaisten pyyntöön verrattuna (Haataja 2014). Sosiaalisen normin on todettu vaikuttavan myös haluun jatkaa vapaaehtoisena, joilla on jo kokemusta osallistumisesta (Hyde 2016). Yksi haastateltava mainitsi myös julkisuuden yhteistoimintaan yhtenä osallistumiseen liittyvänä tekijänä, koska ”käsitys siitä, että muutkin osallistuvat” lisää omaa kiinnostusta asiaan.

Aiemmat kokemukset vapaaehtoisuudesta rakentavat käsitystä vapaaehtoisuudesta laajemmin ja spesifimmin. Tyytyväisyys vapaaehtoiskokemukseen on tärkein yksittäinen tekijä jatkaako vapaaehtoistoimintaan osallistumista (Vecina 2012). Vapaaehtoiskokemuksen ajallinen pituus vaikuttaa tyytyväisyyden merkitykseen osallistumiselle. Tyytyväisyys vapaaehtoistyökokemukseen ennustaa vahvimmin sitoutumista vapaaehtoisuuteen jatkossa alle 10 kuukautta toimineilla vapaaehtoisilla, mutta on vaikuttavaa myös ihmisillä, joilla on pidempi kokemus vapaaehtoistyöstä. Pidempään vapaaehtoistyötä tehneillä myös sitoutuminen vapaaehtoisorganisaatioon ennustaa osallistumista vapaaehtoisuuteen myös jatkossa, ja voi lyhytaikaisesti paikata tyytymättömyyden vaikutusta osallistumishaluun. (Vecina 2012) Uusien vapaaehtoisten kohdalla on hyvä pohtia keinoja, jotka tekevät osallistumisesta tyydyttävää ja mukaansatempaavaa. Hyde ja kollegat (2016) tutkivat vapaaehtoistyötä tehneiden jatkoaikomuksista ja totesivat ensikertalaisten, 2–4 vuotta satunnaisesti osallistuneiden ja yli 5 vuotta säännöllisesti osallistuneiden kokemusta selittivät eri tekijät samalla kun tyytyväisyyden kokemus ja sitoutuminen olivat tärkeimmät näistä. Myös sosiaalinen normi selitti sekä ensikertalaisten että sitoutuneiden vapaaehtoisten jatkoaikomuksia (Hyde 2016).

Tyytyväisyyttä voidaan tarkastella vaikuttimen (syytä tietyn asian tekemiseen), tehtävien laadun tai toiminnan organisoinnin tasoilla (Vecina 2012). Kirjallisuudessa on tutkittu vapaaehtoisvaikuttimien tyydyttymisen yhteyttä tyytyväisyyteen, kokemuksen mukaansatempaavuuteen sekä aikomukseen jatkaa vapaaehtoisena. Mukaansatempaavuuden kokemus voidaan käsitteellistää työhön tai vapaaehtoistyöhön omistautumisena, energisyydellä sekä kokemuksen imuna. Mukaansatempaavuus edistää sekä tyytyväisyyttä että sitoutumista (Vecina 2012). Yksi mahdollisuus sitouttaa toimintaan on selvittää vapaaehtoisten erilaisia vaikuttimia ja toiveita ja järjestää juuri heille sopivia tehtäviä, kuten Conduit ja kollegat (2019) toteavat. Tehtävien suhteen kokemus siitä, että hoidettavat ongelmat ovat muiden syytä, vähentää halua niiden hoitoon, totesi yksi haastateltava, jonka mielestä esimerkiksi tulvat voisivat olla seurausta toisten epäympäristöystävällisestä elämäntavasta. Yksi haastateltava pohti, tekeekö vapaaehtoisena ”ilmaiseksi yhteiskunnan tai yritysten työtä”. Myös epätietoisuus siitä, millaisia tehtäviä olisi tulossa ja miten paljon ne sitovat aikaa luo epävarmuutta haastatelluille, jotka toivovat saavansa riittävän konkreettista tietoa etukäteen.

Organisoinnin tasolla merkitystä on hyvällä johtamisella ja hallinnoinnilla. Kaksi mekanismia, joiden avulla kirjallisuudessa on selitetty osallistumisen esteitä ovat riittämättömän

organisaation tuen kokemus sekä psykologisen sopimuksen rikkoutuminen. Psykologisella sopimuksella tarkoitetaan niitä odotuksia, joita vapaaehtoinen kohdistaa organisaatioon, jossa toimii vapaaehtoisena (Aranda 2018). Psykologisen sopimuksen rikkoutumisen kokemuksella on todettu olevan vapaaehtoishalukkuutta vähentävä vaikutus ja myös välillinen merkitys negatiivisten tunteiden syntymiseen. Negatiivisten tunteiden merkitys on vähäisempi vanhemmissa ikäryhmissä, joissa esiintyy vähemmän negatiivisia tunnereaktioita (Aranda 2018). Psykologisen sopimuksen rikkoutumisen kokemus vähentää myös koettua tukea organisaatiolta. Koettu tuki organisaatiolta taas on itsenäinen tekijä tyytyväisyyden kokemuksen ja tunnetason sitoutumisen taustalla. (Usadolo 2022) Käytännössä esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuden kokemus kulukorvauksien jakamisesta voi vähentää halukkuutta vapaaehtoistoimintaan (Pilemalm 2021). Myös vapaaehtoisuuteen vaikuttimien (VFI) tyydyttyminen lisää koettua tukea organisaatiolta (Trautwein et al., 2020; Usadolo 2022). Suoraa ja epäsuoraa sitoutumista edistää vapaaehtoisille osoitetut tehtävät, jotka vastaavat heidän pyrkimyksiään.

Haastateltavat näkivät kansalaisten muodostaman yhteisön toiminnassa ja kansalaisvetoisemmassa mallissa paljon haasteita ja mahdollisuuksia. Yleisesti ottaen osallistumiseen ja erityisesti sitoutumiseen vaikuttaa se, millaiseksi toiminta käytännössä muodostuu mallista riippumatta. Johtamisen laadulla on merkitystä. Yksi haastateltavista tuo esille ei-toivotun kuvan tiiviistä yhteenliittoumasta, joka "vetää toimintaa mihin lie kriisiin liittymättömään agendaansa". Osallistumiseen innostaa, jos toimintaa vetävät ihmiset, joilla "on sitoumus siihen paikallisyhteisön hyvinvointiin ja kriisitehtävien mahdollisimman sujuvaan hoitamiseen". Yhteisöllisyyden tunne ja "oikea tuki" omia resurssejaan tarjoaville vapaaehtoisille on yhdelle haastateltavalle tärkeää samoin kuin ohjaustehtäviin sitoutuneelle henkilölle.

Maanpuolustusta vahvistavaan osaajapooliin osallistumista voidaan tarkastella ainakin maanpuolustukseen liittyvän arvon kautta. Suomalaisilta tiedusteltiin vuonna 2022 halukkuutta osallistua maanpuolustukseen, jos Suomeen hyökätään. Vastaaajista 82 % ilmoitti halukkuudesta osallistua (Suunnittelukunta, 2022). Toisaalta maanpuolustus käsitteenä herättää arvotasolta epäilevän asenteen osallistumiseen, jos se assosioituu negatiivisesti sotaisuuteen, kuten yksi haastateltava totesi. Voimakas poliittisuus, kiihkomielisyys tai aatteellisuus tuntuisivat haastatelluista luotaantyöntävältä. Kaikki haastatellut olivat kuitenkin lähtökohtaisesti kiinnostuneita maanpuolustuksellisesta tai kriisien hoitoon liittyvästä vapaaehtoisuudesta. Yksi haastateltava mainitsi olevansa innokas osallistumaan ja vaikuttimena toimii nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan toiminnan ja yhteisen edun varmistaminen jatkossa.

Horstmann ja kollegat (2018) tutkivat älypuhelinsovelluksen välityksellä tapahtuvaa vapaaehtoistoimintaa ja ura- ja arvovaikuttimien yhteyttä arvioon järjestelmän toimivuudesta sekä halukkuuteen osallistua. Arvovaikutin liittyi positiivisempaan arvioon järjestelmästä ja suurempaan halukkuuteen osallistua, vaikka se oli ryhmissä jo korkealla tasolla. Arvoihin liittyvät viestit ovat erityisesti verkkoviestinnässä tärkeitä vapaaehtoisten rekrytoimisessa vapaaehtoisalustaan esimerkiksi brändi-identiteetin sijaan (Saura 2020).

Vapaaehtoisuuteen sitoutumiseen katsotaan kuuluvan samaistuminen toimintaorganisaation arvoihin ja tavoitteisiin - niihin uskomisen ja hyväksymisen. Niiden toteutumiseksi halutaan nähdä vaivaa ja lisäksi halutaan säilyttää jäsenyys, vapaaehtoisuusstatus. Syvimmin sitoutuneet ovat ottaneet vapaaehtoistoiminnan osaksi identiteettiään, itselleen sopivaksi rooliksi (Vecina 2012). Järjestävän yhteisön koetut arvot vaikuttavat myös haastateltujen mukaan osallistumiseen ja sitoutumiseen: "...toimintatapa ja arvot sopivat omiin, olisin olennaisesti halukkaampi osallistumaan.". "Mitä siinä edustaa, jos tulee mukaan?", totesi yksi haastateltava. Toinen haastateltava mainitsi "punaisen langan" eli omien sanojensa mukaan arvot ja tavoitteet sisältävän johtamisen tärkeäksi.

5.1.2 Pystyvyys vapaaehtoisuuteen

Pystyvyys vapaaehtoisuuteen tarkoittaa yksilön kykyjä, taitoja ja tietoja, käsitystä kyvyistään sekä sitä, millaisia kykyjä (taitoja/tietoja) hän uskoo vapaaehtoistehtävissä tarvittavan (Haski-Leventhal 2018). Kaksi ensimmäistä voivat liittyä yleisempään minäpystyvyyden kokemukseen tai spesifimpään nimenomaan vapaaehtoistyöhön liittyvään minäpystyvyyden kokemuksen tasoon. Pystyvyyttä voi tukea lisäämällä ihmisten käsitystä siitä, millaiset taidot ovat avuksi, tarkentamalla heidän käsitystään omista kyvyistään sekä näiden kykyjen kehittymistä tukemalla. Halukkuuden elementteihin verrattuna pystyvyyden ja saatavuuden elementteihin löytyy niukasti aikaisempaa tutkimusta. Nämä ulottuvuudet sopivat kuitenkin hyvin siihen, miten haastatellut kuvasivat mahdollisuuksiaan osallistua.

Haastatteluissa ilmenee, että pelkkä halukkuus ei riitä, vaan yksilöllä täytyy olla riittävä usko omaan pystyvyyteensä ja resursseihinsa osallistua. Demografisista tekijöistä matala sosioekonominen asema on liitetty matalampaan vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen (Pilemalm 2021). Myös haastatelluista kaksi työelämän ulkopuolella olevaa haastateltavaa totesi, että periaatteessa maanpuolustustahtoa on ja arvotasolla osallistuminen tuntuu ”kansalaisvelvollisuudelta”, toisesta jopa ”ylevältä” moniin muihin hyviin tarkoituksiin verrattuna. Samalla oma elämäntilanne tai energiataso koettiin niin haastavana, että käytännössä he arvelivat, etteivät pysty juuri nyt osallistumaan vapaaehtoistoimintaan.

Haastateltavat tunnistivat yhdeksi ongelmaksi osallistumiselleen tiedon puutteen siitä, millaiset taidot ja tiedot olisivat avuksi mahdollisessa kriisitilanteessa. Ruotsissa on todettu, että kielitaito voi olla merkittävä este hätätilanteisissa vapaaehtoisena toimimiselle – joko osallistumiselle tai merkitykselliselle toiminnalle tilanteessa, jossa avuntarvitsija ei puhu samaa kieltä (Pilemalm 2021). Kielitaidon merkitys todennäköisesti vaihtelee Suomessa paikallisesti. Neljä haastateltavaa mainitsi ensiaputaidot sellaisena, joiden avulla joko voivat tai voisivat olla avuksi hätätilanteessa. Yksi haastateltavista kokee itsellään olevan osaamista tilannekuvan rakentamiseen, analyttisyyttä ja rauhallisuutta, avun hälyttämistaitoa sekä yleistä teknistä taitoa ja luottamusta siihen, että pystyy olemaan avuksi. Tieto siitä, että on tarpeellinen, auttaa sellaista haastateltavaa osallistumaan, joka muuten pitäisi tärkeänä ”pysytellä pois tieltä” ja ”olla aiheuttamatta lisää ongelmia”. Epätietoisuus omasta osaamisesta estää osallistumista; ”en lähtis sähläämään”. Yksi haastateltava mainitsi perusliikenteenohjauksen ja kriisiavun levittämisen mahdollisuuksinaan, kun taas maastoetsintöihin eivät omat taidot ole riittäviä. Hänellä sanojensa mukaan on riskinä tulla autettavaksi: ”...tulee vain lisää maastoetsintöjä aikaiseksi”. Koulutus ja mahdollisesti sertifikaatti osaamisesta toisi varmuutta tositilanteeseen osallistumiseen. Moneen tehtävään kykenevänä itseään kuvaava haastateltava lähestyi osallistumisen teemaa siitä näkökulmasta, mitkä omat taidot olisivat potentiaalisesti hyödyllisimpiä: vaikka pystymistä olisi moneen, harvinaisen tietoteknisen erityisosaamisen tarjoaminen olisi merkityksellisintä hänelle itselleen.

5.1.3 Saatavuus ja sitoutuminen vapaaehtoisuuteen

Saatavuudella tarkoitetaan aikaresursseja ja sitä, että yksilöllä on tarjota aikaresursseja vapaaehtoistoimintaan. Kokemus ajan puutteesta voi vaikuttaa enemmän kuin se, miten paljon ihmisellä todella on vapaa-aikaa samaan tapaan kuin kokemus pystyvyydestä voi vaikuttaa enemmän kuin todelliset taidot (Haski-Leventhal 2018).

Osallistuminen tekemiseen tai tehtäviin, joiden viemää aikaa ei tiedä, tuntuu vaikealta. ”Kuinka velvoittavaa tuollainen on, paljonko aikaa se vie? Pystyykö harkiten käyttämään sitä?”, kuten yksi haastateltava totesi. Hän halusi mahdollisuuden osallistua niin, että pystyy vaikuttamaan aikatauluunsa. Toinen haastateltava mainitsi tehtävät, joiden suorittamisaika on joustava, osallistumista mahdollisesti helpottavana tekijänä. Yksi haastateltava oli kiinnostunut osallistumaan jo järjestelmän kehittämisen vaiheessa, ja hän koki eri toiminta-alustamalleista kiinnostavimmaksi nimenomaan ne, joissa on mukana yhteiskehittämistä. Kiinnostusta

beyond the obvious

osallistumiseen vähentää ”byrokrazia”. Yksi haastateltava mainitsi, että ennakkokäsitys siitä, keneen voi ottaa yhteyttä tai se, että jo itselle tuttu ihminen ottaa yhteyttä selkeyttäisi osallistumista. Sopiva haastavuus ja mielekkäisyys tehtävissä oli yhden haastateltavan toive. Konkreettisenä esteenä osallistumiselle mainittiin pitkä etäisyys, ellei kuljetusta paikan päälle ole.

Saatavuuteen ja sitoutumiseen vaikuttavat myös oppimiskokemukset ja lähitapaamiset. Mieluisimmaksi vaihtoehdoksi yhteistoimintaan osallistumiseen ennen kriisiä kaikki haastatellut mainitsivat koulutukset tai muut tilaisuudet paikan päällä, joita perusteltiin muihin vapaaehtoisin tutustumisella, mahdollisuudella kysyä kouluttajalta ja vuorovaikutuksen mahdollistamisella, tilaisuudella oppia muilta ryhmän/yhteisön jäseniltä ja käsiteltävän asian konkretisoitumisella. Jonkin konkreettisen aikaan saaminen jo etukäteen oli myös mainittu toive. Paikan päällä tapaaminen toisi yhdelle haastatellulle ”tunteen siitä, että on tärkeä”.

Vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen valmiit haastateltavat vastasivat ennen akuuttia kriisiä pari kolme tuntia kuukaudessa olevan sopiva valmistavaan toimintaan. Toinen etukäteen ei osallistuvista haastatelluista totesi, että akuutti kriisi muuttaisi kuitenkin elämän prioriteetteja pidemmän tähtäimen oman elämän kuntoon saattamisesta lyhyen tähtäimen tarpeisiin ja osana sitä myös kriisin hoitoon yhdessä.

Kuten haastateltumme totesi, hetkellinen saatavuus muuttuu rajusti akuutissa kriisissä, jolloin suuri joukko keskittyy selvittämään, voisivatko olla avuksi. Nyttemmin on tunnistettu ilmiö, jota kutsutaan digitaaliseksi konvergenssiksi. (Whittaker 2015) Tämä näennäisen spontaanisti ilmaantuneiden vapaaehtoisten joukko on ennakoitava ilmiö, johon varautuminen helpottaa heidän mukaanottoaan tositilanteessa (Nissen 2021). Samalla Nissenin ja kollegoiden (2021) mukaan spontaanien vapaaehtoisten menestyksenkäs aktivoituminen ei ole niin spontaania kuin voisi luulla, vaan nojautuu aiempiin verkostoihin, ja spontaanien vapaaehtoisten joukossa voi olla myös eri tavalla asiasta kiinnostuneita ryhmiä. Yksi Nissenin ja kollegoiden tunnistama tekijä opiskelijoiden aktivoitumiselle Canterburyssä oli opiskelijoiden yllättäen muuttunut tilanne, jossa tilapäisesti tauolle joutuneet opinnot mahdollistivat ajan tarjoamisen raivaustöihin eli saatavuuden lisääntyminen oli tilannekohtaista. Ilmoittautuminen mukaan oli mahdollistettu opiskelijakortti skannaamalla. Eri tavoin ja eri tilanteissa vapaaehtoistoimintaan osallistuvia henkilöitä on pyritty tunnistamaan, koska erilaiset vapaaehtoisresurssit vaativat erilaista rekrytointia ja hallinnointia osallistuaakseen (esim. Koolen-Maas 2022). Joustavuus siinä, miten ja missä erilaisia tehtäviä voi suorittaa, voi lisätä joidenkin mahdollisuutta osallistua.

Käytännössä nämä kolme vapaaehtoistettavuustekijää vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi vahva kokemus siitä, että haluaa ja voi olla avuksi, voi auttaa yksilöä sivuuttamaan ajan tai taitojen vähyden kokemuksen (Haski-Leventhal 2018). Minäpystyvyys vaikuttaa myös kykyyn uskoa itseensä uusien taitojen oppijana. Lockstone-Binney ja kollegat (2022) tutkivat vapaaehtoistettavuusmallia australialaisessa aineistossa identifioimalla vapaaehtoistöitä tekevien ja ei-vapaaehtoistöitä tekevien ryhmän sisäisiä eroja. Tulokset tukevat oletusta siitä, että juuri nyt vapaaehtoistyön ulkopuolella on myös ihmisiä, joilla on ”potentiaalia osallistua” ja toisaalta myös sellaisia, joita olisi erittäin vaikea saada mukaan erityisesti matalan lähtökohtaisen halukkuuden takia. Yksi potentiaalisuutta ennustava tekijä oli jäsenyys jossakin yhdistyksessä, eikä koetulla vapaan ajan määrällä nähty samanlaista vaikutusta kuin halukkuudella ja käsityksellä siitä, onko itsellä vapaaehtoistöissä tarvittavia taitoja.

Samalla yhdistysten kautta rekrytointi voi sivuuttaa osan potentiaalisista osallistujista ja myös vaikeuttaa spontaanien vapaaehtoisten merkityksellistä integroimista toimintaan, mikäli yhdistysten resursseista muodostuu pullonkaula, kuten ActION Alexandria -järjestelmää tutkineet näkevät riskinä (Hansen 2014). Yhdistystoiminnan ulkopuolella ja niiden saavuttamattomissa olevat ihmiset voivat kiinnostua maanpuolustuksesta myös tilanteessa, jossa yhdistystoiminnan muoto tai johtaminen on karkottanut heidät toiminnasta tai yhdistykset ovat jääneet vieraaksi. Osa haastatelluista totesi vetäytyneensä yhdistystoiminnasta aiemmin kokemansa huonon organisoiminnan, esimerkiksi johtamiseen liittyvän yhteenliittoutuman eli

“klikkiytymisen” takia. Toisaalta on hyvä huomioida, että myös yhdistysten ja yksityishenkilöiden tekemät pyynnöt osallistua voidaan kokea vaikuttimena osallistumiseen ja luotettavampina kuin viranomaisten pyynnöt (Haataja 2014).

5.2 Resilienssi ja vapaaehtoisuus

Resilienssi käsitteenä määritellään eri tavoin. Määrittelyeroista huolimatta Pitrenaite-Zilenienc ja kollegat (2014) toteavat, että eri resilienssikäsityksille on yhteistä ajatukset kyvystä adaptiivisesti tai vastustuskyvyn avulla käsitellä uhkia, ylläpitää perustoimintoja yllättävissäkin tilanteissa sekä toipua näistä tilanteista vähintään entiselleen. Digitaalisen kotirintaman potentiaalisia resilienssivaikutuksia voi arvioida erityisesti vuorovaikutuksen ja muiden resilienssin osatekijöiden vahvistumisen näkökulmasta. Näillä on vaikutusta kaikilla resilienssin tasoilla. Toiminta-alustan toteutustapa vaikuttaa osallistujien kokemukseen sen merkityksestä resilienssin ja voimaantumisen kannalta erityisesti sitä kautta, millaista vuorovaikutusta se mahdollistaa.

Tutkimustulokset sosiaalisen median resilienssivaikutuksista ja varoitussovellusten käytöstä tarjoavat tietoa, jota voidaan hyödyntää tarkastellessa osallistumista ja sitoutumista digitaaliseen kotirintaman yhteistoiminta-alustaan. Sosiaalisen median (SOME) käytöllä on todettu olevan vaikutusta resilienssiin kaikissa kriisin vaiheissa: ennen kriisiä, kriisin aikana ja kriisin jälkeen. Ennen kriisiä tarjoamalla tietoa ja vahvistamalla itseluottamusta valmistaudutaan kriisiin. Kriisin aikana tyydytetään tiedon tarpeita, mahdollistetaan ongelmanratkaisua yhteistyössä ja vahvistetaan resilienssiä tukevia tarinoita ja merkityksiä. Kriisin jälkeen koordinoidaan jälleenrakentamisen mahdollistavaa toimintaa, joka palauttaa kokemuksen kontrollista ja kertomusten avulla “palataan kotiin”, vaikka virtuaalisestikin (Appleby-Arnold 2019). SOME:n käytöstä kriisitilanteissa näyttää olevan hyötyä etenkin informaation jakamisessa ja etsimisessä, ongelman ratkaisuun yhdessä ja kriisin hallintaan. (Jurgens 2018). SOME:n välityksellä yksilöt ylläpitävät tilannetietoisuutta, korjaavat toisten jakamia virheellisiä tietoja ja luovat jaettuja merkityksiä. Resilienssin näkökulmasta SOME mahdollistaa ja monipuolistaa vuorovaikutusta. (Jurgens 2018). Vuorovaikutus kriisin aikana ja sen jälkeen vahvistaa paitsi yksilöllistä resilienssiä myös kokemusta yhteisön resilienssistä (Spialek 2019). Heikkojen ja latenttien yhteyksien aktivoituminen on kriisin seuraus. (Chen 2021) Tosin ne, joilla on vähemmän yhteyksiä, tavoittavat myös vähemmän yhteyksiä kriisin tullessa. Useiden eri alustojen käyttö luo sekaannusta, epätasa-arvoa, ulossulkemista ja runsaita avunpyyntöjä aiheuttaen hätäntymistä, jotka on tunnistettu ongelmaksi SOME:ssa, esimerkiksi luonnonkatastrofitilanteissa (Arora 2022). Erilaiset toimintakulttuurit sosiaalisilla alustoilla vaikuttavat siihen, miten järjestelmiä käytetään kriisitilanteissa. (Chen 2021).

Yksilöiden halukkuudesta käyttää varoitus- ja kriisisovelluksia älylaitteissaan on tutkittu jonkin verran. Sovellusten käytön esteenä on huono tunnettavuus. Toisin sanoen sovelluksia ei siis ladata huonon tunnettavuuden takia omiin älylaitteisiin. Lisäksi sovelluksen käyttäjävällisyys vaikuttaa sovelluksen käyttämiseen. Huonosti toimiva sovellus poistetaan käytöstä nopeasti. (Haunschild 2022). Haastateltavatkin viittasivat sovelluksen poistamiseen silloin, jos tulee turhia viestejä (“spämmiä”) ja käyttö ei ole hyödyllistä (“ei maksa vaivaa”). Erillinen sovellus, joka pitää ladata sovelluskaupasta vaatii yksilöltä päätöksen ottaa se käyttöön. Saksassa vuonna 2021 toteutetun tutkimuksen mukaan halukkuus kriisi- tai varoitusappien käyttöön on pikemminkin lisääntymässä kuin vähentymässä. Kriisi- ja varoitusappien toivotaan mahdollistavan kahdensuuntaisen vuorovaikutuksen, jossa yksilöillä on mahdollisuus toimittaa viranomaisille tietoa, ei vain vastaanottaa viranomaisten viestejä ja sillä tavalla kartoittaa itselleen parempaa ymmärrystä sen hetkisestä tilanteesta. (Haunschild 2022) Saksassa toteutetun tutkimuksen mukaan vapaaehtoistöistä kiinnostuneiden joukossa miehet olivat kiinnostuneempia ottamaan käyttöön sovelluksen, jonka avulla heitä voidaan kutsua auttamaan hätätilanteissa. Iällä ei havaittu olevan merkitystä. (Horstmann 2018).

Yksilölliseksi esteeksi varoitusappien käytölle on tunnistettu esimerkiksi vahva halu suojella yksityisyyttään silloin, kun luottamus sovelluksen turvalliseen käyttöön on matala. Huolta yksityisyydestä voi vähentää tarjoamalla kontrollin kokemusta lisääviä ominaisuuksia, kuten sijainnin jakamisen valinnan. Osalla käyttäjistä riittävä luottamus julkaisijaan, kuten viranomaiseen, riittää sivuuttamaan yksityisyydensuojaan liittyvän huolen. (Schaewitz 2021) Haastateltavat suhtautuivat omien tietojensa jakamiseen pääosin myönteisesti, viitaten luottamukseen ja perusteltuun tarkoitukseen ("Kunhan niihin ihmisiin pystyy luottamaan."; "...joku pointti siinä, että jaetaan, niin onnistuu..."). Luottamuksen ja merkityksellisyyden kannalta viranomaisten luoma sovellus on ainakin aluksi erityisasemassa, koska korkea luottamus viranomaisiin lisää halukkuutta ottaa käyttöön viranomaisen kehittämiä järjestelmiä (Appleby-Arnold 2019). Osallistuminen voidaan kokea jopa kansalaisvelvollisuutena (emt). Varoitussovelluksissa luotettavuutta lisääviä tekijöitä ovat käyttäjien kokemus tietojen ajankohtaisuus (nopeus), totuudellisuus ja tilannetietoisuuden parantaminen (Bonaretti ym 2021). Luottamus ohjaa käyttäjien toimintaa eli noudatetaanko sovelluksen kautta välitetyjä kehoituksia. Dallon ja kollegoiden (2021) mukaan sovelluksessa luottamusta tietoon lisäävät yksilön tunnistama tiedonvälittäjä ja personoitavuus.

Viranomaiset koetaan luotettavina tiedon lähteinä. Vaikka tutkimustietoa vapaaehtoissovelluksista maanpuolustuksessa on vähäisesti saatavilla, voidaan olettaa, että luottamus ja perusteltu tarkoitus edistävät halukkuutta osallistua. Lisäksi on hyvä huomioida, että viranomaisen luoma järjestelmä, jonka avulla kansalainen voi tarjota tietojensa lisää kansalaisten kokemusta siitä, että viranomaiset ovat kiinnostuneita ja arvostavat heidän tietojensa (Appleby-Arnold 2019). Tämä kuitenkin edellyttää kaksisuuntaista kommunikaatiokanavaa.

Sovellus itsessään luo käyttäjien myötä normeja, jotka ohjaavat sovelluksen käyttöä. Käyttäjien vertaileminen ja kilpailu jakaa mielipiteitä ja tämä ilmiö liittyy sovelluksiin, joissa on käyttäjämassaa. Näissä järjestelmissä normit ohjaavat käyttäjiä mukautumaan, mikäli yksilöiden suoritukset ovat näkyvillä. Ilmiön tunnistaneet tutkijat kehottavatkin pohtimaan, halutaanko mukaan huippusuorittajia vai määrällisesti laajempi joukko keskivertoja osallistujia. Personoinnin avulla voidaan luoda useita kiinnostusta ja innostusta ylläpitäviä tapoja. (Preist 2014). Erityyppisiin vapaaehtoistehtäviin voi olla erilaisia optimaalisia osallistumis-, sitouttamis- ja organisoitumiskeinoja. Eräs haastateltava mainitsi sitoutumisen kääntöpuoleksi tai sitä estäväksi huoleksi pelon siitä, että oma panos ei ole riittävä. Mahdollisiksi ratkaisuksi tähän haastateltava esitti minimivaatimuksien avoimuutta, joka estäisi tuomitsemista ja sitä myöten huonoa omaatuntoa. Myös kokeiluluonteinen osallistuminen voisi saada osallistumaan "matalalla kynnyksellä". Palautteen saaminen nopeasti koettiin myös tärkeänä, mikäli tehtävä olisi verkossa toteutettava.

Digitaalisen kotirintaman yhteisalusta -sovelluksen haastateltavat arvioivat mahdollisesti lataavansa. Sovelluksen välityksellä pitäisi haastateltaville tarjota mahdollisimman laaja valikoima erilaisia tehtäviä valittavaksi, jotta osallistuminen ei sitouttaisi liikaa. Lisäksi tehtävien kohdentuminen vapaaehtoisten osaamiseen lisää yhteisöllisyyden tunnetta, sillä liika roskaposti-tyyppinen "spämmäys" saa haastateltavat poistamaan sovelluksen. "Spämmäyksen" kautta runsas tehtävien tarjoaminen, jotka eivät kohdennu haastateltavan osaamiseen, tuo kokemuksen siitä, että ei kuulu kohderyhmään. Myös huono tekninen toteutus johtaa todennäköisesti hakemaan tietoa muualta ja poistamaan sovelluksen. Yksi haastateltava totesi lataavansa mitä tahansa, mikä on Suomen viranomaisten johtama aloite, vaikka itse ei pitäisi sovellusta tarpeellisena. Haastateltavat mainitsevat myös, ettei päällekkäisiä tai turhia järjestelmiä kannata rakentaa. Samalla haastateltavat kuitenkin esittävät, että kansalaiset voisivat itsekkin auttaa ja organisoitua. Esimerkiksi niin, että "lähiyhteisö olisi tietty hyvä, jos organisoituisi, että ei sitten kriisiaikana mene esimerkiksi viranomaisresursseja semmoiseen, mihin ei välttämättä tarvitse, koska se työ mitä muuten joutuisi viranomaiset, olisi jo valmiiksi tehtynä vapaaehtoisvoimin...". Tällöin "yleinen valmius" olisi korkeampi. Haastattelussa tuli esiin julkisesti esitetty halu olla avuksi kriisitilanteessa. Mahdollinen tunnistautuminen ja

ennakkovalmistautuminen myös nähtiin joissakin tehtävissä tärkeänä, joissa on tarpeen valikoida osallistujia. Ukrainan sodan auttamisinnossa syntyneiden väärinkäytösten ja toisaalta sotilaallisissa yhteyksissä ”myyräntyön” ehkäisemiseksi. Haastateltava, joka ei juuri nyt kokenut elämäntilanteeseensa mahtuvan varautumistehtäviä, piti sovellusidea sinänsä houkuttelevana. Toinenkin haastateltava mainitsi pitävänsä lähtökohtaisesti hyvänä mahdollisuutta koordinoita ja verkottaa ihmisiä älypuhelimien kautta.

Yhteistoiminta-alustan rakentamisessa on syytä miettiä jo olemassa olevien yhteyksien hyödyntämistä, luottamuksen syventämistä eri toimijoiden välillä sekä sitä, missä määrin SOME-tyyppiset ominaisuudet tukisivat yhteistoimintaa ja resilienssiä. Vuorovaikutuksella ja yhteistoiminnalla on resilienssivaikutuksia, kun ihmiset kokevat voivansa vaikuttaa tärkeinä kokemiinsa asioihin ja tarttua toimeen myös kriisitilanteessa niin, että heidän kokemuksensa mahdollisuudesta kontrolloida elämää vahvistuu. Käyttäjät kaipaavat kaksisuuntaisuutta pelkkiin varoitussovelluksiinkin ja yhteisesti rakennettua ymmärrystä siitä, minkälaisesta käyttäjien toimittamasta tiedosta on hyötyä. Minäpystyvyys vahvistuu, kun yksilö voi osallistua ja kokee olevansa hyödyksi (Haataja 2014). Kansalaisilla on jo tottumusta SOMEn käytöstä ja hakeutumisesta erilaisiin rooleihin vapaaehtoistoiminnassa, joten näitä kokemuksia on mahdollista hyödyntää motivoinnissa, sitouttamisessa ja yhteistoiminnassa.

Taulukko 8. Resilienssinäkökulma yhteistoiminta-alustaan

Yhteenveto: Digitaalisen kotirintaman yhteistoiminta-alusta resilienssin näkökulmasta
<ul style="list-style-type: none"> - Antaako järjestelmä mahdollisuuden vain etukäteen määritellyille tehtäville vai myös luovalle spontaanille ja adaptiiviselle resilienssille? - Osaamisen määrittely etukäteen? Milloin mahdollista, milloin ei? Samalla miten vahvistamme tarvittavia taitoja jo etukäteen? Miten vahvistamme spesifiä ja yleisempää minäpystyvyyttä? - Osaamisen tilanne- ja tehtävisidonnaisuus: Mitä osaamista tarvitaan? Miten edistämme uudenlaisen osaamisen kehittymistä? - Miten luomme uusia ja vahvistamme heikkoja verkostoja – paikallistasolla, SOME-integroinnin tai SOME-ominaisuuksien avulla? Mahdollistaako toiminta-alusta myös tarinankerronnan ja tunnetason resilienssin vahvistamisen vai lähinnä ongelmien ratkaisua yhdessä? - Vuorovaikutuksen luotettavuus ja viestien kulku on osa resilienssiä.

5.3 Luottamus yhteistoiminnan taustalla

Luottamus, johon merkityksellinen yhteistoiminta nojaa, on kaksisuuntainen prosessi. Luottamus on paitsi kansalaisten luottamusta viranomaisiin ja yhdistyksiin, mutta myös viranomaisten luottamusta siihen, että kansalaiset voivat olla luotettavia ja arvokkaita kumppaneita yhteistoiminnassa (Nielsen 2019, Nielsen 2022). Yksi näkökulma luottamukseen viranomaisia kohtaan on käsittää se kansalaisten uskomuksina viranomaisten kyvykkyydestä, rehellisyydestä, uskottavuudesta ja jaetuista arvojärjestelmistä. Näihin liittyy yleisemmin uskomus siitä, että viranomaisten käyttäytymiseen ja intentioihin voi luottaa. (Appleby-Arnold 2019) Viranomaisiin kohdistuu Suomessa aseman tuoma persoonaton perusluottamus. Samalla Suomen tilanteessa on myös ongelmia: Kansalaiset eivät välttämättä luota ajantasaiseen tiedottamiseen tai siihen, että viranomaiset arvostaisivat kansalaisten havaintoja tai panosta (Haataja 2014).

Kansalaisten uskomukset viranomaisten arvostuksesta vaikuttavat heidän ennakoasenteisiinsa ja kokemuksiinsa yhteistyöstä. Suomesta löytyy ainakin yksi tapaus, jossa kansalaiset ovat taistelleet omien kokemustensa nähdyksi tulemisesta ongelmatilanteessa, ja viranomaisilla kesti heidän näkökulmastaan tarpeettoman kauan ottaa huoli todesta (Nahkur 2022). Luottamus viranomaisiin koetaan osin kansalaisvelvollisuutena (Appleby-Arnold 2019), ja samalla persoonaton luottamus ei riitä, mikäli yksittäiset kansalaiset halutaan merkityksellisellä tavalla mukaan yhteistoimintaan. Suomessakin on epäilyksiä siitä, että viranomaiset piilottelevat tietoja yllättävissä tilanteissa, joista kaivataan tiedotusta etukäteen tai välittömästi sekä myös tietoa siitä, jos lisätietoja ei ole (Haataja ym 2014). Kansalaisilla on psykologinen perustarve säilyttää tilannetietoisuus kriisitilanteissa, ja mikäli viranomaiset eivät tiedota riittävän nopeasti, tiedontarve ei vähene vaan siirtyy muihin kanaviin. Puutteelliseksi koettu viranomaistiedotus heikentää luottamusta. Toisaalta yksittäiset kansalaiset voivat olla tietämättömiä esimerkiksi siitä, että viranomaiset ylläpitävät omia somekanaviaan (Haataja 2014).

Tanskalaisten tutkimusten perusteella luottamus on jaettua vastuuta, kontrollin jakamista vaikkapa vain ensisijaisesti jaettujen narratiivien sijaan (Nielsen 2022). Yhteistuottamisen edellytystä kuvataan kypsyyden ja inklusion yhdistelmänä: luottamus toiseen osapuoleen vahvistuu pikkuhiljaa, kun käsitys toisesta kypsästi toimivana ja mukaan ottavana vahvistuu samoissa neuvottelupöydissä ja toistuvissa tilanteissa. Yhteistoiminta-alustaa suunnitellessa on luotava mahdollisuuksia luottamuksen rakentumiseen vaiheittain.

Mielikuva passiivista kansalaisista kriisitilanteessa ei vastaa todellisuutta, vaan yksilöt rakentavat tilannetietoisuutta epävarmuuden vähentämiseksi, haluavat olla avuksi ja osallistuvat kriisin hoitoon (Whittaker 2015). He ovat myös kiinnostuneita paitsi omien läheistensä, myös fyysisen lähiympäristönsä hyvinvoinnista, joiden vointia tiedustellaan erityisesti maaseudulla (Haataja 2014). Välittömien materiaaalisten ja psyykkisten tarpeiden riittävä tyydyttyminen kriisissä mahdollistaa yksilön osallistumisen kriisin hoitoon (Nissen 2021).

Aiemmat kokemukset viranomaisista kriisitilanteissa voivat vaikuttaa osallistumiseen usealla tavalla. Mikäli viranomaisten toiminta on koettu riittämättömäksi aiemmissa kriiseissä voi yksittäinen kansalainen kokea välttämättömäksi tarttua itse toimeen. Näin käy usein myös kriisissä itsessään, jolloin syntyy uusia toimintaryhmiä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi (Whittaker 2015). Aiemmin koettu kriisi voi toisaalta myös lisätä minäpystyvyyden kokemusta ja käsitystä siitä, millainen toiminta on tarpeen, ja siten lisätä osallistumishalukkuutta viranomaisista ja kaksisuuntaisesta luottamuksesta irrallaan esimerkiksi toistuvissa luonnononnettomuuksissa. Optimaalisessa tilanteessa kriisi on lisännyt luottamusta viranomaisiin ja viranomaisten luottamusta kansalaisiin, kuten tulvissa on käynyt (Nielsen 2019, 2022). Jos luottamus on matalalla tasolla, merkityksellinen yhteistyö muuttuu mahdottomaksi ja halukkuus vapaaehtoistyöhön katoaa. Myös viranomaistoiminnan jäykkyys voi olla ongelma spontaanien vapaaehtoisten mukaanotolle äkillisessä tilanteessa (Whittaker 2015).

5.4 Yhteenveto – jännitteitä osallistumishalukkuudessa ja sitoutumisessa yhteistoimintaan

Digitaalinen kotirintama –aiheen kannalta osallistumishalukkuuden ja sitoutumisen haaste on erityisesti siinä, mitä voidaan tehdä etukäteen ennen mahdollisia kriisitilanteita. Varautuminen ja sitoutuminen voi olla haastavaa jo täysiksi koetuissa elämäntilanteissa. Toisaalta spontaanisti ilmaantuvien vapaaehtoisten mukaan ottamiselle on tärkeää, että riittävä järjestelmä osallistumiselle on nopeasti käytettävissä. Sekä kansalaiset että asiantuntijat tunnistavat riskin päällekkäiselle työlle, jos sujuvaa tapaa vapaaehtoisten mukaanotolle ei ole tai rakennettu järjestelmä ei tarjoa aidosti uusia yhteistyön keinoja kriisitilanteessa.

Haastatellut kansalaiset ovat lähtökohtaisesti halukkaita osallistumaan. Haastateltavat suhtautuvat myönteisesti osallistumiseen riippumatta kokemistaan resursseista. He ovat myös

valmiita liittymään yhteistoimintaverkostoon ennen mahdollista akuuttia kriisiä. Ukrainan sota on lisännyt ainakin kahden haastateltavan kiinnostusta maanpuolustukseen. Alkusysäyksen motivoitumiselle antava arvopohja, "maanpuolustushenki" ja Ukrainan kriisin nostama lisääntynyt riskitietoisuus herättävät suomalaisissa halukkuutta osallistua. Tosin syvempi sitoutuminen syntyy tyytyväisyyden kokemuksesta, jota edesauttaa riittävän mukaansatempaava toiminta, lisääntyvästä luottamuksesta yhteistyöhön sekä siitä, että yhteistyöalustan tekninen toteutus ja johtamisen tavat tukevat osallistumishalukkuuden säilymistä ja vahvistamista.

Vapaaehtoistettavuuden näkökulmasta työn hyödynnettävyys tekee toiminnasta mielekästä. Vapaaehtoistettavuuden käsitteen kautta lähestyminen selkeyttää vapaaehtoisuuden esteiden ja potentiaalisten vapaaehtoisten tunnistamista. Yksilöllisen osallistumishalukkuuden ja sitoutumisen taustalla on tekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa etukäteen. Näitä ovat esimerkiksi tarvittavat kyvyt, henkilökohtaiset yhteydet sekä luottamus viranomaisiin. Lisäksi on sellaisia tekijöitä, joita on vaikea järjestelmän toiminnan avulla muuttaa, kuten matala lähtökohtainen halukkuus esimerkiksi yksilön arvomaailman tai liian matalan minäpystyvyyden takia. Yhteistoiminta-alustaa suunnitellessa on myös mahdollista ottaa huomioon vapaaehtoisten osallistumishalukkuuden eri muodot. Haastattelutuloksissa nousee esiin erilaisia tapoja hahmottaa omaa pystyvyyttä paitsi varautumiseen ja yhteistoimintaan, mutta myös akuutin kriisitilanteen kohtaamisessa. Mikäli yhteistoiminta-alustaa lähdetään kehittämään, on hyödyllistä pohtia, missä määrin kolmea vapaaehtoistettavuuden elementtiä voidaan tukea ja millä keinoin.

Toimintaan sitoutumisen kannalta tärkeää on huolehtia käytännön organisoinnista, johtamisesta sekä toiminta-alustan teknisistä ominaisuuksista, jotka voisivat aiheuttaa tyytymättömyyttä tai ongelmia muuten halukkailla vapaaehtoisilla. Arvopohjaiseen sitoutumiseen vaikuttaa kokemus siitä, että toiminta tukee omia arvoja, joiden toteuttamiseksi on vapaaehtoistoimintaan hakeutunut. Lisäksi viestinnän toiminnasta tulee vastata vapaaehtoisten arvoja. Johtaminen vaikuttaa osallistumiseen jatkossa psykologisen sopimuksen ylläpidon ja koetun organisationaalisen tuen kautta. Tyytyväisyyttä lisätään myös tarjoamalla yksilölle sopivia tehtäviä. Henkilökohtaisilla yhteyksillä on merkitystä sekä toimintaan hakeutumisessa että sitoutumisessa - henkilökohtaisten pyyntöjen lisäksi myös henkilökohtainen kiitos lisää tyytyväisyyttä (Cnaan 2022).

Kriisitilanteessa ihmisillä on psykologisia tarpeita, joita vapaaehtoistehtäviin osallistuminen voi parhaimmillaan tyydyttää. Samoin osallistumisen ja vuorovaikutuksen merkitys paitsi yksilölliseen myös yhteisölliseen resilienssiin on vahva. Yksittäisilläkin kansalaisilla on tarve ylläpitää tilannetietoisuutta (Haataja 2014). Paikallisuudella on merkitystä myös luottamuksen rakentamisessa ja fyysinen lähiyhteisö on ihmisille luonteva keskittymisen kohde erityisesti kriisitilanteissa, joten paikallisten yhteyksien vahvistaminen voisi olla osa yhteistoiminta-alustan toimintaa.

Haastateltavat ovat myös viihtyneet vapaaehtoistehtävissä tai vetäytyneet niistä paitsi elämäntilanteeseensa liittyvistä syistä myös kokemiensa toiminnan ongelmien takia. Yksi haastatelluista palasi vapaaehtoistoimintaan läheisen ystävän houkuttelemana, joten aineisto tukee tässäkin mielessä sosiaalisten seikkojen ja henkilökohtaisten yhteyksien merkitystä. Koska sekä yhteistoiminnan vaatiman luottamuksen syntyminen eri toimijoiden välille että minäpystyvyyden kehittyminen vievät aikaa ja on pitkä prosessi, olisi hyvä tarkastella, miten järjestelmä edistäisi näitä akuuttien kriisien ulkopuolella. Voisiko esimerkiksi yhden haastateltavan mainitsema yhteiskehittäminen jo järjestelmän suunnittelussa olla yksi keino? Toisaalta toiminta-alustan olisi tärkeä toimia myös niin, että ennakoitava spontaanien vapaaehtoisten virta voidaan valjastaa hyötykäyttöön mahdollisessa kriisitilanteessa.

6. Toimintamalli yhteistoiminta-alustalle

Hahmoteltaessa toimintamallia yhteistoiminta-alustalle tulee tarkastelussa kiinnittää huomiota vaihtoehtoisin tapoihin organisoida ja toteuttaa toimintaa. Tässä luvussa tarkastelemme esiselvityksen kuluessa hahmoteltuja kolmea vaihtoehtoista toimintamallia (ks. kuva 1). Mallit ovat: 1) Julkishallintovetoinen osaja- ja resurssipooli, 2) Kansalaislähtöinen osallisuuskanava ja 3) Vuorovaikutteinen varautumisalusta. Kuhunkin malleista liittyy erilaisia toiminnallisia rooleja ja toteuttamisvastuita, hyötyjä ja lisäarvoja, potentiaalisia toteuttamisriskejä sekä reunaehtoja, joita on pohdittava mallin valinnassa ja käyttöönotossa.

Tiivistetysti mallien pääasialliset erot liittyvät toiminnan tavoitteisiin, vastuisiin ja kannustimiin. Julkishallintovetoinen toimintamalli on lähtökohtaisesti kaikkein strategialähtöisin. Siinä julkinen toimija tai viranomainen määrittää toiminnan tarpeen, ajankohdan, tavoitteet ja toteutustavan. Kansalaislähtöisessä mallissa puolestaan toiminta on luonteeltaan itseohjautuvampaa, emergentimpää ja tavoitteita toiminnan kautta luovaa. Siinä missä ensimmäisessä korostuvat päämäärätietoisuus ja tehokkuus, jälkimmäisessä toiminnan dynamiikan synnyttää luovuus ja innovatiivisuus, joka oikein valjastettuna saattaa auttaa muokkaamaan systeemin toimintaa kokonaisuudessaan. Vuorovaikutteisessa toimintamallissa puolestaan korostuu yhteinen dialogi ja tätä kautta tilannekuvan ja -ymmärryksen kirkastaminen. Mallin haasteeksi puolestaan saattaa koitua strategisuuden hämärtyminen, liiallinen informaatiotulva ja tavoitteista irrottautunut toiminnallisuus ("puuhastelu"). Käytännön sovelluksissa on kuitenkin muistettava, että kyseessä on kolme ideaalimallia, jotka harvoin toteutuvat sellaisinaan vaan esiintyvät todellisuudessa erilaisina hybridikombinaatioina.

Mallivaihtoehdot: Digitaalinen kotirintama

Vaihtoehto 1:
"Julkishallintovetoinen
osaaja- ja
resurssipooli"

Roolit ja vastuut

Kenen näkemys painottuu? Miten kumpanuudet järjestetään?

Viranomaiset	Järjestöt	Kansalaiset
<p>Julkisen toimija (JT) määrittää tavoitteet ja keinot</p> <p>Alusta on JT:n hallinnoima</p> <p>Aktivointi tarpeen mukaan</p> <p>Tilannekuvan määrittäminen</p> <p>Palvelua</p> <p>Tuo kustannus-säästöjä</p> <p>Mallit transaktio-kusannukset</p>	<p>Toimivat välittäjä-organisaatioina</p> <p>Kokoaavat vapaaehtoiset</p> <p>Toimivat laadunvarmentajina</p> <p>Kouluuttavat tarvittaessa</p> <p>vapaaehtoisia</p> <p>Osaillistuvat tavoitteiden määrittelyyn ja sisältöjen suunnitteluun</p>	<p>Määrittelevät osamaisuudessa</p> <p>Osaillistuvat harjoitukseen</p> <p>Päivittävät osaamisprofieliaan</p> <p>Osaillistuvat suunnitteluun yhdessä järjestäjien ja viranomaisten kanssa.</p>

Hyöty ja lisäarvo

Mitä lisäarvo luottaa parhaimmillaan?

Ihmiset ovat halukkaita tarjoamaan taitoja, joita heillä on, mutta ovat epävarmoja siitä, mikä taidot olisivat hyödyllisiä eri tilanteissa

Strateginen relevanssi säilyy

Ylimääräinen resurssi

Tilannekuvan täydentäminen

Heikojen signaalien kokoaminen

JT määrittää tavoitteet ja keinot

Alusta on JT:n hallinnoima

Aktivointi tarpeen mukaan

Tilannekuvan määrittäminen

Soveltunee parhaiten tilanteisiin, joissa pyritään saamaan rajallinen määrä erikoistuneita tai erityisen sitoutuneita vapaaehtoisia taitoja vaativin tehtävin

Riskit

Mitä risit korostuvat? Kuinka todennäköisiä ne ovat ja mikä seuraukset?

Mahdollisuus pullonkauloihin vapaaehtoisten rekrytoimisessa, jos se vain yhden tahon vastuulla

Ei vastaa kansalaisten taidon ja vuorovaikutuksen tarpeeseen kriisitilanteissa (varsinkin jos yksisuuntainen)

Vuodankko aina etukäteen tietä, mikä taidot ja tehtävät lähtevät?

Riski siitä, että vain jo valmiiksi minipystyvyydeltään vahvat ihmiset osallistuvat

Sporaattit vapaaehtoiset vaikea integroida ylläpitävissä tilanteissa? Jos se ei onnistu, vaarana päällekkäinen työ tai halukkaiden vapaaehtoisten paoksen menety

Jääkö muita halukkaita ulkopuolelle, erityisesti, jos rekrytointi tapahtuu ainoastaan yhdistysten välityksellä?

Edellytykset / Reunaehdot

- Vapaaehtoisille mahdollisesti maksettavat korvaukset ja yleinen huoleenpito (esim. markkinat, majutus)
- Mukautettavuus maantieteellisesti (lähinn paikallinen ja alueellinen taso pitäen sisällä myös viestinnän)
- Tietoturvan varmistaminen
- Työturvallisuuden ja muiden turvallisuusseikkojen varmistaminen (esim. henkilön suojaruuseet, koulutus, valvonta)
- Vastaanottavan organisaation valmistelu ulkopuolisen resurssin käyttöön (esim. koulutus, johtamiskäytännöt)
- Pisikkestoiset ja laaja-alaiset tehtävät alkuvaiheessa, kun viranomais toiminta järjestäytymisvaiheessa

Vaihtoehto 2:
"Kansalaislähtöinen
osallisuuskanava"

Roolit ja vastuut

Kenen näkemys painottuu? Miten kumpanuudet järjestetään?

JT yhteensovittava ja kokoo aloitteita	Rooli välittäjäorganisaationa	Kansalaiset
<p>Kykyä kansalais-toiminnasta kaudelta tulleita avauksia valmistusharjoituksiin ja varautumistoimintaan</p> <p>Toimii resurssitakana</p> <p>Mukauttaa oman toimintansa kokonaisuuteen</p>	<p>Kokoo kansalaisten aloitteita ja ideoita</p> <p>Toimii resurssitakana</p> <p>Ohjaa ja kouluttaa</p> <p>Auttaa mallinnuksessa ja tuoteistamisessa</p> <p>Kansainvälisten käytäntöjen kokoaminen</p>	<p>Omaehtoisuutta</p> <p>Osallistuu varautumistoimintaan</p> <p>Koulutus keskeistä</p> <p>Hyvien käytäntöjen ja valtavirtaistaminen</p>

Hyöty ja lisäarvo

Mitä lisäarvo luottaa parhaimmillaan?

Paikallinen tieto koetaan luotettavimpana

Henkilökohtaiset pyynnöt motivoivat, samoin kuin henkilökohtainen kiitos vapaaehtoisuudesta

Kansalaiset kokevat yllätyksessä läheisiksi omien henkilökohtaisen läheisten lisäksi fyysinen lähtöisyyden, jonka hyvinvoimista välitetään varsinkin erikoistilanteissa

Voisi hyödyntää olemassaolevia naapuruusverkostoja ja vahvistaa niitä resilienssin tukemiseksi

Koko kansan malli? Mahdollista monenlaisia osallistumisen tapoja ja joustavimmat roolit, joka on sekä mahdollisuus että riski

Löysät roolit ja määrittämättömät tehtävät voivat vähentää motivaatiota tehtävällytyvyyden vähenemisen kautta

Toisaalta ajatus siitä, että virkavallan voimia säästyy, kun siviilit hoitavat tehtävän keskenään on haasteellille motivoiva

Riskit

Mitä risit korostuvat? Kuinka todennäköisiä ne ovat ja mikä seuraukset?

"Kökköilyminen - johtotehtävien hakeutuu niitä, jotka eivät niistä sovi"

Informaatio epäsymmetria

Sporaattisuus ja ennustamattomuus

Pilaogendat ja erityisintressit saattavat vaikuttaa toiminnan sisältöihin ja toimintamalleihin

Informaatiovakuuttaminen ja hybridit

Osaillistujien taustojen avaamisen vaikeus

Korkeat transaktiokustannukset

Mahdolliset tietovuodot ja tietoturvaongelmat

Lainsäädännölliset ongelmat (GDPR, rekisterit ja yhdenvertaisuus)

Kompensaatiovaateet

Edellytykset / Reunaehdot

- Tomivien nykyrakenteiden, järjestelmien ja toimintamallien säilyttäminen (järjestönäkökulma, häätäksuuden rooli)
- Vastaanotettava apu järjestäytymistä, varmennettua, koulutettua, johdettua
- Pätevyyden ja henkilön tehtävän näkökulmasta olennaisen taustojen ja kyvykkyyksien selvittäminen (esim. rikosrekisteri, fyysinen/henkienkestkyt, "kansalaiskuuto", kansalaisuudet)
- Ormistajien määritys
- Alustan käyttäjäroolein määrittely (esim. kaikilla käyttäjillä ei pääsyä kaikkeen tietoon)

Vaihtoehto 3:
"Vuorovaikutteinen
varautumisalusta"

Roolit ja vastuut

Kenen näkemys painottuu? Miten kumpanuudet järjestetään?

Toimintaa ohjaa vahva yhteiskäyttämisen JT tarjoaa alustat ja infra	Keskeinen rooli yhteiskäyttämisen	Osaillistuu aktiivisesti yhteiskäyttämiseen
<p>Huolehtii tietoturvas-ta ja yksityisyyden suojasta</p> <p>Tuottaa ja toimittaa sisältöjä</p> <p>Moderoi keskusteluja</p> <p>Hoitaa ulkoisen viestinnän</p> <p>Tarjoaa resursseja ja tukea</p>	<p>Vahva tuote- ja laatuohjelma</p> <p>Toimii tarvittaessa moderoina ja kokoo aloitteita ja toimintasuunnitelmia</p> <p>Luo verkostokontakteja</p> <p>Päivittää ja ylläpitää sisältöjä</p>	<p>Linkkiydet muihin sosiaalisen median alustoihin</p> <p>Henkilökohtainen viestintä (postitukset)</p> <p>Oppiminen</p>

Hyöty ja lisäarvo

Mitä lisäarvo luottaa parhaimmillaan?

Mikäli alusta vastaa taidon ja tilannetietoisuuden tarpeisiin ylläpitävissä tilanteissa, osallistuminen tuntuu hyödylliseltä ja voi siksi lisätä motivaatiota osallistua (tilanne tietoisuus on psykologinen perustarve kaikissa erikoistilanteissa)

Henkilökohtaiset pyynnöt motivoivat, samoin kuin henkilökohtainen kiitos vapaaehtoisuudesta

Sosiaalisen median käyttö on paljon vakuutunutta, ja sosiaalisen median käyttäjissä on tunnistettu useita rooleja kriisitilanteissa – some-integraatio mahdollistaisi synergiaa ja tarkistettua tiedon levittämistä

Mahdollistaisi sosiaalisen median resilienssinominaisuuksien hyödyntämisen olemassaoloaan, helpottaisi tarkistettua tiedon levittämistä (viranomaiset voisivat keskittyä perusteellaisiin)

Sopi hyvin tilanteisiin, joissa halutaan paljon perustasoisia osallistujia (esimerkiksi ympäristön havainnoja, human sensors)?

Riskit

Mitä risit korostuvat? Kuinka todennäköisiä ne ovat ja mikä seuraukset?

Strategisen fokuksen katoaminen "puuhastelu"

Informaatio- ja toiminnan ristisuhteisuus

Informaatiovakuuttamisen mahdollisuuksien kasvu (dis- ja misinformation)

Hybridit

Influenssien ja mielipidevaikuttajien ylläpito

Ryhmiäjohtajien kasvu

Tietoperusteisuuden heikkeneminen

Yhteentoimisuusongelmat

Moderatorin rooli vaikeutuu

Toiminnan resurssit

Edellytykset / Reunaehdot

- Sitoutumisen aste, resurssien riittävä määrä
- Jaettavan tietomäärän rajaaminen
- Tunnistautuminen tai ei-tunnistautuminen (tiedon luotettavuuden arviointi)
- Tiedon mahdolliseen kasaantumiseen liittyvien riskien hallinta
- Helppokäyttöisyys

Kuva 1. Digitaalisen alustan toteuttamisen vaihtoehtoiset toimintamallit

7. Tulosten tarkastelu

Vapaaehtoistoiminnasta ja siihen motivoitumisesta sekä sitoutumisesta löytyy runsaasti tutkimuksia, joissa ilmiötä on kuvattu hieman erilaisin menetelmin ja pääpaino on perinteiseksi nähdyssä vapaaehtoistoiminnassa. Episodiset¹⁰ tai spontaanit vapaaehtoisuuden ulottuvuudet ovat toistaiseksi jääneet vähemmälle huomiolle, mahdollisesti, koska episodista vapaaehtoisuutta on vaikeampi tutkimuksellisesti tavoittaa ja ilmiön käsitteellistäminen on varsin tuore aihe. Samalla nämä uudenlaiset vapaaehtoistoiminnan muodot voivat olla toiminta-alustan kannalta merkityksellisempiä kuin perinteinen vapaaehtoisuus. Esimerkiksi vapaaehtoisuuskäsitteiden erittely itsessään on syntynyt yhdistyksissä perinteisen vapaaehtoisuuskäsitteiden mukaisesti vapaaehtoistyötä tekevien pohjalta. Tutkimukset vapaaehtoistoiminnasta ovat myös lähes poikkeuksetta luonteeltaan poikkileikkauksellisia, joten kysytyt ja tietoinen aikomus osallistua jatkossa on toiminut muuttujana toimintaan sitoutumiselle. Toiminta-alustan idea on myös uusi ja täysin samantyyppisistä järjestelmistä löytyy niukalti tutkimusta. Aikaisempi tutkimus on keskittynyt vahvimmin varoitussovelluksiin onnettomuus- ja riskitilanteista ja vapaaehtoisuudesta niissä opittuun, käytännössä yhteistyöstä laadullisesti havainnoituun, sosiaalisen median käyttöön kriisitilanteissa sekä vapaaehtoistoimintaan yhdistysten kautta. Joitakin aiheen kannalta relevantteja tutkimuksia löytyy (esim. Pilemalm, 2021).

Puolistrukturoitu kansalaisille suunnattu haastattelurunko muuttui prosessin edetessä, joten haastateltavilta saatu tieto on hieman eri näkökulmista. Koska keskittyminen oli osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvissä tekijöissä, se ei välttämättä heikennä vastausten arvoa tutkimustehtävän näkökulmasta. Kahdelta ensimmäiseltä haastateltavalta kysyttiin suoraan vapaaehtoisuuskokemuksesta toisin kuin kolmelta seuraavalta. Tosin muutkin haastateltavat kertoivat vapaaehtoisuuskokemuksistaan osana ehdotettujen toiminta-alustamalleihin liittyvään arviointiin. Haastateltuja myös pyydettiin tarkentamaan käyttämiään ilmaisuja silloin, kun niiden sisältö ei ollut ilmeinen haastattelijalle.

Haastatteluvastaukset eivät satureituneet, joten lisäkin tekijöitä voisi olla identifioitavissa myös kansalaisten tiedostetuista osallisuuteen ja sitoutumiseen liittyvistä tekijöistä. Tosin kirjallisuuskatsauksen tulokset olivat samantyyppiset. Suoraan malleista ja osallistumiseen ja sitoutumiseen liittyvistä tekijöistä on luonteeltaan lähinnä haastateltujen tiedostettua ajattelua tavoitettavaa. Kysymyksenasettelun abstraktius pelkästään toiminta-alustan mallinnoista rajaa saatua tietoa. Käytettävyysskysymykset ja hallinnoimisen tavat vaikuttavat myös osallistumiseen ja sitoutumiseen, joten olisi hyvä, jos yhteistoiminta-alusta olisi ollut konkretiaa ja haastateltavat olisivat saaneet kokeilla järjestelmiä ennen haastattelua. Haastateltavat kokivat abstraktit kysymykset toimintamallista haastaviksi. Erilaisia malliversioita sovelluksista ja niiden viesteistä onkin käytetty tutkimuksissa eri tekijöiden käytännön merkityksen vertailun tukena (esim. Schaewitz 2021).

8. Johtopäätökset

Digitaalinen kotirintama -hankkeessa selvitettiin, miten vapaaehtoisten osallistumista häiriötilanteiden hallintaan voitaisiin tukea digitaalisen alustan avulla. Hankkeessa tutkittiin yhteistoiminta-alustan toimintaedellytyksiä, tunnistettiin eri käyttäjäryhmien tarpeita

¹⁰ Episodisella vapaaehtoisuudella tarkoitetaan lyhytaikaista ja kertaluontoista osallistumista, jonka jälkeen vapaaehtoisen side järjestävään organisaatioon katkeaa (esim. toimiminen vapaaehtoisena yhden päivän tai viikonlopun ajan massatapahtumassa). Kts. Cnaan et. al 2022.

yhteistoiminta-alustalle sekä tekijöitä, jotka edesauttavat kansalaisten osallistumista ja osaamisen tarjoamista. Esiselvitys jäseniä alustan toimintamallin mahdollisuuksia tukea uutta joukkoistamisen toimintatapaa kuten myös malliin liittyviä haasteita ja rajoitteita.

Hankkeessa tarkasteltiin erityisesti spontaanin vapaaehtoisuuden eli järjestökentän ulkopuolisen vapaaehtoisuuden kautta nousevaa halua auttaa ja osallistua häiriötilanteiden hallintaan. Nopeasti, usein äkillisen kriisitilanteen kautta syntyvälle vapaaehtoisuudelle ei ole olemassa kattavia toimintatapoja, joita hyödyntämällä spontaanit vapaaehtoiset saataisiin mukaan toimintaan. Hankkeessa selvitettiin alustavasti, voisiko digitaalinen alusta mahdollistaa vapaaehtoisten osallistumista ja minkälaisia rajoitteita tai reunaehjoja toiminnalle tulisi asettaa.

Alla olevat suositukset on hahmoteltu selvityksessä esille nousseiden tietojen pohjalta ja ovat tutkimusryhmän jäsenten näkemyksiä. Jotta vapaaehtoisten mahdollisuuksia, halua ja kykyä osallistua häiriötilanteiden hallintaan viranomaisten tukena voitaisiin edistää, tulee ainakin seuraavia asioita huomioida osana sähköisen työvälineen kehitystä ja käyttöönottoa.

Suositus 1.

Spontaanille vapaaehtoisuudelle tulee kehittää helppokäyttöinen sähköinen työväline, mikä mahdollistaa osallistumisen häiriötilanteiden hallintaan

Kansalaisille ja spontaaneille vapaaehtoisille tulee kehittää helppokäyttöinen osallistamisen kanava, minkä avulla he voivat ilmoittaa halukkuudestaan osallistua paikallisten häiriötilanteiden hallintaan. Työvälineen ja sitä tukevan toimintamallin kehittämisessä tulee ottaa huomioon spontaanin vapaaehtoisuuden luonne; toimintaan sitoutuminen voi olla heikompi ja satunnaisempaa kuin järjestötoiminnassa mukana olevilla ja sitoutumisen ja osallistumishalukkuuden pysyvyyttä kriisin jatkuessa on vaikea ennakoita. Vapaaehtoisuus vahvistuu toiminnan kautta, joten työvälineen käyttöönotto ja käyttö jo normaaliaikana tukee vapaaehtoisten sitoutumista toimintaan.

Suositus 2.

Sähköisen työvälineen omistajuus tulee määrittää ja lainsäädännön vaatimukset valittuun toimintatapaan tulee selvittää

Alustaa hallinnoiva ja toimintaa koordinoiva taho tulee määrittää. Omistajuus vaikuttaa toiminnan luonteeseen, arvomaailmaan ja mielikuvaan esimerkiksi toiminnan luotettavuudesta. Omistajuutta tulee tukea pitkäkestoisella rahoituksella. Tietosuojaan ja tietoturvaan liittyvät vaatimukset tulee määrittää tarkkaan ottaen huomioon keskeiset määräykset ja standardit koskien turvallisuutta ja yksityisyyttä. Pohdittaessa lainsäädännön vaikutuksia toiminnan järjestämiselle tulee ottaa huomioon toiminnan luonne, mikä tähtää yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitämiseen häiriötilanteissa.

Suositus 3.

Toimintamallia tulee testata paikallisissa käyttötapauksissa

Toimintamalli on syytä määritellä ja testata rajatuissa paikallisissa käyttötapauksissa. Paikallisuus luo vahvemman yhteyden vapaaehtoisuuteen ja voi auttaa vapaaehtoisia sitoutumaan syvemmin toimintaan. Käyttäjäkokenemusten perusteella on mahdollista tunnistaa ainakin alustavasti työkalun tuottama lisäarvo, toimintamallin skaalautuvuus ja käytettävyyys sekä toimintamalliin liittyvät haasteet. Käyttötapausten avulla voidaan tarkastella alustavasti, miten varmistetaan tiedon kulku toimintaa koordinoivalle taholle teknisestä järjestelmästä, mikä antaa viitteitä erillisten järjestelmien integraatiomahdollisuuksista. Valmiusharjoitusten mahdollisuutta testiympäristönä tulee arvioida.

Suositus 4.**Toimintaan osallistuvien viranomaisten, järjestöjen ja vapaaehtoisten toimintamahdollisuuksia ja rooleja tulee määrittää aiempien kokemusten perusteella**

Toimintamalliin sisällytettäviä toimijoiden toimintamahdollisuuksia ja rooleja tulee määrittellä. Apuna voidaan käyttää olemassa olevia vapaaehtoisten tehtäväkuvauksia ja aikaisempien häiriötilanteiden pohjalta tunnistettuja toimijoiden rooleja sekä toiminnan hyviä käytäntöjä. Näiden avulla on mahdollista määrittellä yksityiskohtaisemmin vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä ja rooleja sekä hyviä käytäntöjä etenkin toiminnan käynnistämiseksi.

Suositus 5.**Osallistamisen alustan tulee tukea ja täydentää nykyisiä toimivia vapaaehtoistoiminnan rakenteita ja käytäntöjä**

Osallistamisen alustan kehittämisessä ja valitussa toimintamallissa on otettava huomioon nykyiset toimivat vapaaehtoistoiminnan rakenteet ja yhteistyökäytännöt viranomaisten kanssa. Alustan tulee tukea ja täydentää nykyisiä rakenteita, järjestelmiä ja toimintamalleja, eikä niiden toimivuutta tule heikentää tai kehittää päällekkäisiä rakenteita. Osallistamisen alustan tavoitteena on joustavasti mahdollistaa spontaania vapaaehtoisuutta, mikä voi herätä nopeasti esimerkiksi häiriötilanteista jaetun tiedon inspiroimana. Spontaani vapaaehtoisuus voi parhaimmillaan täydentää järjestöjen kautta tapahtuvaa vapaaehtoistoimintaa, lisätä resursseja ja tehostaa häiriötilanteiden hallintaa.

Suositus 6.**Luotettavan tiedon kulkua tulee tukea ja varmistaa kaksisuuntaisella viestinnällä**

Kaksisuuntainen viestintä on keskeinen näkökulma viranomaisen ja yleisön välisessä tiedon jakamisessa ja tuottamisessa. Tällöin viranomaisen ei ainoastaan jaa ajankohtaista tietoa vaan myös vastaa esimerkiksi yleisön esille nostamiin kysymyksiin, huolenaiheisiin ja palautteeseen. Lisäksi alusta mahdollistaisi myös tiedon tuottamisen kaksisuuntaisesti, jota tarvitaan monimuotoisten ja uudenlaisten ongelmien ratkaisemisessa. Tämä luo vuorovaikutusta ja mahdollisuuden molemminpuoliseen osallisuuteen, mikä rakentaa luottamusta. Kaksisuuntainen viestintä auttaa varmistamaan luotettavan tiedon tehokasta leviämistä sekä edistää yhteistyötä ja ymmärrystä eri toimijoiden välillä. Alustan kehittämisessä tulee huomioida, miten kaksisuuntaista viestintää voidaan tehokkaasti ja luotettavasti toteuttaa sähköisen yhteisalustan välityksellä.

Liite 1

1. Miten vapaaehtoisia tällä hetkellä hyödynnetään viranomaisten tukena häiriötilanteissa?
2. Onko yhteistoimintaan (vapaaehtoisten tuki viranomaisille) käytössä teknologisia työkaluja tai palveluja?
3. Missä muissa tehtävissä vapaaehtoiset voisivat tukea viranomaisten toimintaa?
4. Vapaaehtoisten roolin määrittely
 - Esimerkiksi kuka määrittelee?
 - Tarkoin määritellyt / joustavat roolit
5. Jos käytössä olisi digitaalinen alusta tms., mitä siinä pitäisi ottaa huomioon?
 - Reunaehdot
 - Viestintä
6. Miten paikallisuus ja alueellisuus tulisi ottaa huomioon alustassa/toiminnassa?
7. Mitä keskeistä lainsäädäntöä tulisi ottaa huomioon?
8. Miten lainsäädäntö käytännön tasolla vaikuttaisi alustan käyttöönottoon?
9. (Olemassa olevat rekisterit ja niiden mahdollinen hyödyntäminen.)

Liite 2

Haastateltujen asiantuntijoiden otanta liittyen tehtäviin 1 (taustaselvitys) ja 2 (käyttäjätarpeet). Haastattelut on toteutettu maaliskuu-kesäkuu 2023 välisenä aikana.

Haastateltujen organisaatio	Osallistuneiden lukumäärä
Naisten Valmiusliitto (NVL)	2
Maanpuolustuskoulutus (MPK)	1
NSION ohjelmistoyritys	1
Valkeakosken VPK	1
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK)	1
Lotta Svärd Säätiö	1
Turvallisuuskomitea	1
Vapaaehtoinen pelastuspalvelu (Vapepa) / Suomen Punainen Risti (SPR)	1
Puolustusministeriö	1
Pirkanmaan pelastuslaitos	1
Sisä-Suomen poliisilaitos	2

Liite 3

Taulukossa käytetyt lyhenteet: N/A: not applicable (ei selkeää viitettä kehitys- ja käyttöympäristöstä), muut käytetyt lyhenteet standardoituja 2-numeron maakoodia. Taulukon tiedot on kerätty maaliskuu-kesäkuu 2023 välisenä aikana.

No	Sovellus	Maa	Linkki palveluun	Ylläpitäjä	Liittyminen palveluun	Keskeiset ominaisuudet	Käyttäjä voi tarjota osaamista tai resursseja	Muita ominaisuuksia
1	Blue/Yellow	LT	https://blue-yellow.lt/en	Liettualainen vapaaehtoisjärjestö	Sivustolla on mahdollisuus lahjoittaa rahaa, ei vaadi rekisteröitymistä tms.	Rahan lahjoittaminen avustustarvikkeiden hankintaan ja lähettämiseen Ukrainan armeijalle.	-	Tietoa vuosittaisista tukikonserteista.
2	Clara.fi	FI	https://www.clara.fi/	Clara Finland Oy rekisterinpitäjä, CGI kehittänyt ohjelmiston osana yritysvastuuohjelmaa	HelpingAppin kautta voi ilmoittautua viiden eri järjestön vapaaehtoiseksi sivustolla olevalla lomakkeella.	Vapaaehtoistyön koordinointi ja varainhankinta. Yhdistää avuntarvisijat ja vapaaehtoiset. Mahdollistaa raportoinnin ja tilastoinnin.	-	Käyttömahdollisuus myös HelpingApp mobiilisovelluksella.
3	Commu	FI	https://commuapp.fi/	Ronsam Digital Oy	Sähköposti	Avun pyytäminen ja tarjoaminen lähialueella. Naapuriavun tarjoaminen. Yhdistysten vapaaehtoistöiden tarjoaminen. Avun tarjoaminen Suomeen tulleille ukrainalaisille.	Kuvaus ja luokittelu annettavalle avulle. Sijainnin määrittely karttapohjalla.	Vapaaehtoisten etsintä ja töiden koordinointi. Työvuorojen hallinnointi, viestitys jakamatta puhelinnumeroita tai sähköposteja. Yritysten etsintä toiminnan tueksi. Ilmainen mobiiliappi.
4	EU4UA	N/A	https://www.eu4ua.org/	Neljä yksityishenkilöä	Sähköposti tai Google-tili	Majoituksen tai työn tarjoaminen Ukrainasta lähteneille pakolaisille, majoituksen tai työn etsiminen.	Majoituksen tai työpaikan tarjoaminen ukrainalaisille. Lahjoitukset.	Muun avun tarjoaminen sähköpostitse (yksityishenkilö, yritys tai median edustaja).
5	Helpific	EE	https://helpific.com/en	Viiden henkilön tiimi	Rekisteröityminen sosiaalisen median tilien kautta (Facebook tai Google-tili) tai henkilökohtaisella sähköpostilla.	Tukiverkosto iäkkäille ja ihmisille, joilla erityisiä tarpeita ja jotka tarvitsevat vapaaehtoisapua tai maksullisia palveluita arjessaan.	Avun tarjoaminen, esimerkiksi autokyyti, henkilökohtainen avustus, kotityöt.	Viron kuuloliitto on palvelun kumppani. Helpific on EUIPO:n rekisteröity EU-tavaramerkki.
6	Katretter	DE	https://katretter.de/	CombiRisk GmbH	-	Hätätilanteissa, kuten sydänpysähdyksessä, Berliinin palokunnan ohjauskeskus hälyttää välittömästi hätäpelastuspalvelut (ambulanssi ja ensiapulääkäri). Samaa aikaan sovelluksella etsitään vapaaehtoisia läheltä antamaan hätäensiapua.	Käyttäjien on oltava täysi-ikäisiä ja valmiita elvyttämään.	Järjestelmä päättää anonymisti avustajien kontaktoinnin tapahtumapaikan läheisyyden perusteella. Vapaaehtoisten vahvistettua tehtävän vastaanottamisen tehtävään liittyvät tiedot näytetään puhelinsovelluksessa. Järjestelmä yrittää löytää lähistöltä kolme auttajaa antamaan ensiapua.
7	Kotoutumisen tukena.fi	FI	https://kotoutumisen tukena.fi/etusivu	Uudenmaan ELY-keskus	Toiminnasta ilmoittavan organisaation tulee rekisteröityä palveluun sähköpostin avulla.	Palvelu on kotoutumista tukevien toimijoiden yhteistyön ja tiedonvaihdon väline, joka vahvistaa asiakasohjausta matalan kynnyksen toimintaan sekä tukee suunnittelu- ja koordinoitintyötä. Maksuttomasta toiminnasta voivat ilmoittaa rekisteröityneet organisaatiot. Sivustolta voi hakea toimintaa hakusanojen avulla.	Toiminnasta ilmoittavat ovat organisaatioita.	Tietoa vapaaehtoisille suunnatuista tapahtumista ja koulutuksesta, uutisia.

No	Sovellus	Maa	Linkki palveluun	Ylläpitäjä	Liittyminen palveluun	Keskeiset ominaisuudet	Käyttäjä voi tarjota osaamista tai resursseja	Muita ominaisuuksia
8	Lietuvos Caritas	LT	https://www.caritas.lt/	Caritas on kansainvälinen katolisen kirkon avustus- ja kehitysyhteistyöjärjestö.	Sivuston lomakkeella voi ilmoittautua vapaaehtoiseksi.	Mahdollisuus liittyä vapaaehtoiseksi tai lahjoittaa rahaa hyväntekeväisyyteen.	-	Uutisia hyväntekeväisyydestä ja humanitaarisesta avusta.
9	lähellä.fi	FI	https://www.lahella.fi/	Rekisterinpitäjä on Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry, lähellä.fi-verkosto koostuu 16 alueellisesta toimijasta.	Organisaatiot rekisteröidään palveluun.	Valtakunnallisesti ja alueellisesti toimiva verkkopalvelu, jonka avulla löytää toimintaa, yhteisöllisyyttä, apua ja osallistumismahdollisuuksia. Palvelu kokoaa järjestöjen ja yhteisöjen tuen, toiminnan ja tapahtumat yhteen osoitteeseen.	-	Organisaatiohaku sekä kolme hakuteemaa: tukea ja apua, harrastukset ja vapaa-aika sekä vapaaehtoistoiminta.
10	Maltieciai	LT	https://maltieciai.lt/en/	Maltan ritarikunta (Order of Malta Relief Organization).	Mahdollista liittyä vapaaehtoiseksi täyttämällä sivustolla oleva lomake.	Tietoa järjestön vapaaehtoistoiminnasta, mahdollisuus liittyä vapaaehtoiseksi ja/tai lahjoittaa rahaa.	-	Tietoa järjestöstä.
11	OHTO	FI	https://vapepa.fi/2019/12/14/ohto-vapaaehtoisten-valtakunnallinen-halytysjarjestelma/	Vapepa - Vapaaehtoinen pelastuspalvelu, yli 50 järjestön tai muun yhteistyötahon verkosto.	Järjestelmään rekisteröidytään puhelinnumerolla, minkä jälkeen hälytysryhmän ylläpitäjä liittää henkilön omaan hälytysryhmäänsä.	Vapaaehtoisten valtakunnallinen hälytysjärjestelmä, joka lähettää tekstiviestitse henkilökohtaisen hälytyksen ja muun tehtävänäikaisen informaation suoraan jokaiselle hälytysryhmän jäsenelle.	Ei tietoa julkisilla sivuilla.	Hälyttämismalli, jossa tapahtumapaikan lähin ryhmä hälytetään ensin. Toimikunta- tai maakuntarajat eivät vaikuta hälyttämiseen. Hälytysryhmän jäsenrekisteri ylläpitäjille ja hälytysryhmien johtajille. Hallintaliittymä älypuhelimelle ja tabletille tietokoneen lisäksi. Toimii kaikilla matkapuhelimilla ja kaikkien operaattoreiden liittymillä.
12	Punainen risti – vapaaehtoiseksi	FI	https://www.punainenristi.fi/vapaaehtoiseksi/	Suomen Punainen Risti	Profiilin luominen sivustolle.	Vapaaehtoistoiminnan esittely, koulutuksen ja kurssien esittely sekä kiinnostavien toimintavaihtoehtojen valinta.	Luomalla profiilin ja valitsemalla kiinnostavat vapaaehtoistoiminnan muodot käyttäjään otetaan yhteyttä SPR:stä.	Tietoa paikkakunnan kursseista ja SPR:n järjestämästä toiminnasta.
13	Ready2Help	NL	https://www.rodekruis.nl/wat-kun-ijj-doen/steun-met-tijd/ready2help/	Hollannin Punainen Risti	Hollannissa asuvat täysikäiset voivat ilmoittautua mukaan. Rekisteröityminen vaatii puhelinnumeron sekä sähköpostiosoitteen.	Punainen Risti kontakti sähköpostitse tai akuutissa tilanteessa puhelimitse, jos alueella tarvitaan vapaaehtoisia. Ilmoituksessa kuvataan vapaaehtoistehävä ja siihen vastataan joko myönteisesti tai kielteisesti.	Sovelluksessa voi valita, millaisia viestejä haluaa vastaanottaa.	Ilmoittautuessaan vapaaehtoiseksi tehtävään osallistujat saavat lisätietoa esimerkiksi tarpeellisesta vaatuksesta ja varustuksesta.
14	RedNet	FI	https://rednet.punainenristi.fi/	Suomen Punainen Risti	Sivustolla voi liittyä SPR:n jäseneksi.	Punaisen Ristin sivusto vapaaehtoisille. Valitsemalla oman piirin ja osaston (esim. Häme ja Tampere) näkee paikallisia tapahtumia ja uutisia ja voi valita lisätietoa kiinnostavista vapaaehtoistoiminnan muodoista. Vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin yhteystiedot.	Ei selviä julkisilta sivuilta.	Tapahtumakalenteri, ensiapukalenteri, lisätietoa avainsanoittain.
15	StrongTogether	LT	https://stipruskartu.lt/	Ilmeisesti yksityiset henkilöt Liettuan kiviääriliitosta.	Lomakkeen täyttäminen sivustolla väliaikaisen asunnon hakemiseksi tai asunnon tai kyydin tarjoamiseksi Ukrainan	Majoituksen tarjoaminen tai kyydin tarjoaminen Puolan rajalta Ukrainan pakolaisille. Väliaikaisen asunnon etsintä Liettuasta.	-	Mahdollisuus lahjoittaa rahaa Paypalin kautta. Lisätietoa Liettuasta (yhteystietoja jne.) Ukrainan pakolaisille.

No	Sovellus	Maa	Linkki palveluun	Ylläpitäjä	Liittyminen palveluun	Keskeiset ominaisuudet	Käyttäjä voi tarjota osaamista tai resursseja	Muita ominaisuuksia
					pakolaisille.			
16	Team Austria Digital	AT	https://www.roteskreuz.at/ich-will-helfen/team-oesterreich-digital	Boldorf OG	-	Digitaalinen sovellus varautumiseen, varoittamiseen ja auttamiseen kriisitilanteissa. Sovellus määrittää tehtäviä, jotka auttavat viranomaisia arvioimaan tilannetta tarkemmin kohdennetun avun antamiseksi. Esim. talon sisälämpötilan mittaaminen, lumensyvyyden ilmoittaminen tai kuvien lähettäminen kriisialueelta.	-	Alueellinen rekisteröityminen palveluun.
17	Tect to the rescue	N/A	https://www.techtotherescue.org/	Tech to the Rescue on puolalainen voitto tavoittelematon organisaation.	Järjestö tai yritys voi rekisteröityä sivustolla palveluun.	Sivusto fasiltoi yhteistyötä yhdistämällä teknologiayritykset voitto tavoittelemattomiin järjestöihin, jotka etsivät teknistä apua hankkeidensa tehostamiseksi ja digitaalisten ongelmien ratkaisemiseksi.	-	Esimerkkejä toteutetuista yhteistyöprojekteista.
18	Travel with a mission	N/A	https://volunteeringplatform.org/	Travel With A Mission (TWAM) voitto tavoittelematon organisaatio.	Sivustolla voi rekisteröityä valittuun tehtävään, rekisteröinti vaatii etukäteismaksun.	Kansainvälisten vapaaehtoistehävien etsiminen hakutoiminnon avulla (teema, ajankohta, budjetti, sijainti), rekisteröityminen tehtävään ja ennakkomaksun suorittaminen varaukseksi.	-	Lisätietoa tehtävistä voi pyytää sähköpostitse ilman rekisteröitymistä.
19	UA.Support	N/A	https://www.ua.support/	Agilawyer yritys (tarjoaa konsultointiapua esim. IT-palveluista).	Täyttämällä sivustolla oleva lomake. Palveluntarjoaja verifioi avun tarjoajan pätevyyden kansallisesta asianajajaliitosta.	Yhdistää lainopillista apua tarvitsevat ukrainalaiset pakolaiset pro bono - apua tarjoavien asiantuntijoiden kanssa. Apua tarjotaan noin 30 maassa.	Ei tarkempaa kuvausta julkisilla sivuilla.	Avun pyytäjä voi ottaa yhteyttä myös täyttämällä sivustolla olevan lomakkeen.
20	VAAB	EE	https://vaab.ee/for-governments	VAAB kansalaisjärjestö, viiden henkilön tiimi.	Asiantuntijan rekisteröityminen vaatii tunnistautumisen.	Valtakunnallinen asiantuntijatielokanta, joka sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita ja tuo yhteen vapaaehtoiset ja apua tarvitsevat kriisikeskukset (COVID). Keskukset voivat ilmoittaa avoimia työpaikkoja.	Valmiita vaihtoehtoja ei löydy julkisilta sivuilta.	Lähes 2400 vapaaehtoista on liittynyt järjestelmään.
21	Vabatahtlike Värav	EE	https://vabatahtlikud.ee/en/	Vabatahtlike Väravia johtaa viron sisäministeriön strateginen kumppani NENO.	Rekisteröityminen sähköpostilla GoWorkAbit-palvelun kautta.	Vapaaehtoisten "hubi", jossa vapaaehtoisia yhdistetään työvuorojen kanssa. Palveluun voi jättää oman ilmoituksen tai selata avunpyyntöilmoituksia, joita järjestöt ovat jättäneet. Ilmoituksia voi selata mm. hakusanojen, organisaatioiden ja alueiden mukaan.	Valmiita vaihtoehtoja ei löydy julkisilta sivuilta.	Palvelu avoin kaikille organisaatioille, jotka hyödyntävät toiminnassaan vapaaehtoisia. Sivustolta löytyy tietoa vapaaehtoistyön hyvistä käytännöistä.
22	vapaaehtoistyö.fi	FI	https://vapaaehtoistyö.fi/	Kirkkopalvelut ry ja Kansalaisareena ry yhdessä.	Vapaaehtoinen voi luoda halutessaan tunnuksen sähköpostin avulla.	Palvelun tarkoituksena on luoda kohtaamispaikka vapaaehtoistehtävistä kiinnostuneiden ja vapaaehtoistehtäviä tarjoavien tahojen välille sekä tukea yhteistyötä.	-	-

Liite 4

Lähde: Lotta Svärd Säätiö

Toimiala	Tehtävät
Muonitusjaosto	<ul style="list-style-type: none"> - muonituslotat - kanttiinilotat
Lääkintäjaosto	<ul style="list-style-type: none"> - lääkintälotat - sairaanhoitoapulainen - eläinlääkintälotat - KEK-lotat (KEK = Kaatuneiden Evakuointikeskus)
Varusjaosto	<ul style="list-style-type: none"> - varuslotat - pesulalotat - rajatoimiston lotat
Keräys- ja huoltojaosto	<ul style="list-style-type: none"> - keräyslotat - huoltolotat - tyttöyönjohtaja - voimistelunohjaaja
Toimisto- ja viestijaosto	<ul style="list-style-type: none"> - toimistolotat - viestilotat - puhelinkeskuslotat - radistit – lennätin-/ kaukokirjoitinlotat - ilmavalvontalotat - merilotat - kanslialotat - sääpalvelulotat, säähavaintolotat - valoheitinlotat - yhteyslotat

Liite 5

MATINE:n yhteiskunnan varautumisen teemaryhmä keskusteli esiselvityksen tuloksista 30.10.2023 järjestetyssä kokouksessa. Kalvoaineistolle on koottu yhteenveto ryhmän jäsenten esittämistä kommentteista ja huomioista.

MATINE:n yhteiskunnan varautumisen teemaryhmän kommentit (30.11.2023)

- 11 ryhmän jäsentä paikalla, hyvää keskustelua!
- Palautetta saatiin jälkikäteen myös sähköpostilla yhdeltä osallistujalta
- Kehuja työhön liittyen:
 - Toimintamallista liikkeelle lähteminen hyvä ajatus (vs. liikkeelle tekniikasta)
 - Kaikkien toimijoiden opetettava uusi tapa toimia, myös vapaaehtoisten apua/työtä vastaanottavan organisaation muutettava toimintatapoja, keinoina esimerkiksi koulutus ja osaamisen esille tuominen ja osaamisen siirto
 - Jaetun yhteisen ymmärryksen rakentaminen vie aikaa ja vaatii rahaa
- Kritiikkiä:
 - Onko informaation vinoutuminen mahdollista, koska vain turvallisuustoimijoita haastateltu?
 - Jos viive ilmoittautumisen ja toimintaan kutsumisen välillä on pitkä, miten vapaaehtoiset motivoitetaan pysymään mukana?

13/11/2023 VTT – beyond the obvious

Huomioita keskustelusta

- Luottamus
 - Luottamus on ehdoton kynnyskysymys toiminnan rakentamisessa
 - Luottamusparadoksi, kansalainen luottaa viranomaiseen mutta viranomaiset eivät luota kansalaisten taitoihin
 - PV luottaa reserviläisiin, luottamuspula ehkä muualla?
 - Huolestuttava viesti, jos viranomaiset eivät luota siihen, että vapaaehtoisia voitaisiin hyödyntää
 - Alustan "logo"/omistaja voi karsia sopivia vapaaehtoisia pois
 - Luottamusta voidaan rakentaa verkostomaisesti "luottamuksen takaajilla" - osallistuja suosittelee tuttuaan mukaan, jolla puolestaan lupa suositella tuttuaan, luottamus rakentuu tällöin pienistä soluista (vt. some)
 - Luottamus pitää myös pystyä menettämään, haitallisen toimijan sulkeminen nopeasti pois, sulkeminen ei voi olla pitkäkestoinen oikeudellinen prosessi
- Omistajuus
 - Ymmärrys alustan omistajuudesta, kuka alustaa ylläpitää, koordinoi, kuratoi ja operoi

13/11/2023 VTT – beyond the obvious

■ Hyödynnettäviä kokemuksia

- Löytyisikö Ukrainasta oppeja tai hyviä käytäntöjä vapaaehtoisten toimintaan (kansalaisten ilmoitustaulu liittyen esim. drooniuhkkaan)?
- Voisiko Lappeenrannan yliopiston rakentaman Fast Expert Teams – yhteistyömallin oppeja hyödyntää? (hybridityöskentely korona -aikaan)
- Pirkanmaan pelastuslaitoksen alueelliset yksiköt rakennettu kyvykkyyksien mukaan, vapaaehtoisten yksiköiden/ryhmien rakentaminen kyvykkyyksien ympärille, yksiköille/ryhmille omat toimintatavat?
- Ei-perinteisten/tavanomaisten toimijoiden toimintatapojen selvittäminen (esim. Black Bird Group, Elokapina), voisiko löytyä hyviä käytäntöjä? Omien arvojen mukainen toiminta, intohimon toteuttaminen (kuten ilmasto - ja ympäristökriisin minimointi) voi saada vapaaehtoiset toimimaan sitoutuneesti

■ Rinnastuvia tulevia hankkeita

- Vuoden loppupuolella käynnistyy vapaaehtoisen maanpuolustuksen tavoitetilan selvitystyö, Digitaalinen kotirintama -hankkeen tulokset kiinnostavat

13/11/2023 VTT – beyond the obvious

■ Työkalu

- Tilannekuvan rakentamisessa tulisi olla riittävän laaja näkökulma, kansallinen taso tai jopa sen yli, toiminta voi keskittyä paikalliselle tasolle
- PV rakentanut arjen välineitä, reserviläisillä omat päätelaitteet, joihin asennetaan harjoituksissa tarvittavat sovellukset, tilannekuvan rakentaminen
- PV:lla on jo valmis testiympäristö, jossa kaikki toimijat mukana (ei kannata rakentaa uutta testiympäristöä)
- Skenaariot ja kriisipelit hyödyksi harjoittelussa
- PVMOODLE -tietojärjestelmässä on hyvä tunnistautumismalli

■ Liiketoimintänäkökulma

- Alustan toiminta viranomaiskentän ja kotirintaman eli siviilitoimijoiden rajapinnassa, rahoituksen looginen taho lienee viranomaispuolella (ns. suurin hyötyjä)

21/11/2023 VTT – beyond the obvious

Lähdeviitteet

- Appleby-Arnold, S., Brockdorff, N., Fallou, L. ja Bossu, R. 2019. Truth, trust, and civic duty: Cultural factors in citizens' perceptions of mobile phone apps and social media in disasters. *Journal of Contingencies & Crisis Management*, 27(4), 293–305. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12282>
- Aranda, M., Hurtado, M. D. ja Topa, G. 2018. "Breach of psychological contract and organizational citizenship behaviors in volunteerism: The mediator role of affect and the moderation of volunteers' age". *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29(1), 59–70.
- Arora, S. 2022. "Post-disaster communities on social media: Citizen participation in crisis communication after the Nepal earthquake, 2015". *Journal of Applied Communication Research*, 50(1), 1–18. doi: 10.1080/00909882.2021.1964572
- Bonaretti, D. ja Fischer-Preßler, D. 2021. Timeliness, trustworthiness, and situational awareness: Three design goals for warning with emergency apps. Conference e paper presented at the 42nd International conference on Information Systems, Austin, 2021.
- Chen, I., Gibbs, J. L. ja Lin, J. 2021. Understanding and designing for disaster preparation on social media. Extended abstracts of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, 1–6. <https://doi.org/10.1145/3411763.3451604>
- Cnaan, R. A., Meijs, L., Brudney, J. L., Hersberger-Langloh, S., Okada, A. ja Abu-Rumman, S. 2022. "You thought that this would be easy? Seeking an understanding of episodic volunteering". *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3), 415–427. doi: 10.1007/s11266-021-00329-7.
- Conduit, J., Karpen, I. O. ja Tierney, K. D. 2019. Volunteer engagement: Conceptual extensions and value-in-context outcomes. *Journal of Service Theory and Practice*, 29(4), 462–487. <https://doi.org/10.1108/JSTP-06-2018-0138>
- Dallo, I. ja Marti, M. 2021. Why should I use a multi-hazard app? Assessing the public's information needs and app feature preferences in a participatory process. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 57, 102197. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102197>
- Eskelinen, K. 2021. Policy brief: Pelastusalan vapaaehtoisten apu paremmin käyttöön viranomaisyhteistyön suunnitelmallisuutta lisäämällä.
- EVA analyysi 95/21, T-Median Luottamus&Maine tutkimus 2021, MTS Tiedotteita ja katsauksia 2022:1, Informaatiovaikuttaminen – havainnotja Ukrainan sodasta
- Haataja, M., Hyvärinen, J. ja Laajalahti, A. 2014. Citizens' communication habits and use of ICTs during crises and emergencies. *Human Technology*, 10(2), 138–152. <https://doi.org/10.17011/ht/urn.201411203314>
- Hansen, D. L., Koepfler, J. A., Jaeger, P. T., Bertot, J. C. ja Viselli, T. 2014. "Civic action brokering platforms: Facilitating local engagement with ACTION Alexandria". *Proceedings of the 17th ACM conference on computer supported cooperative work & social computing, CSCW '14* (s. 1308–1322). New York: Association for Computing Machinery.

- Haski-Leventhal, D., Meijs, L. C. P. M., Lockstone-Binney, L., Holmes, K. ja Oppenheimer, M. 2018. "Measuring volunteerability and the capacity to volunteer among non-volunteers: Implications for social policy". *Social Policy & Administration*, 52(5), 1139–1167. doi: 10.1111/spol.12342
- Haunschild, J., Kaufhold, M.-A. ja Reuter, C. 2022. Perceptions and use of warning apps – Did recent crises lead to changes in Germany? *Proceedings of Mensch und Computer 2022*, 25–40. <https://doi.org/10.1145/3543758.3543770>
- Horstmann, A. C. 2018. S.O.S. on my phone: An analysis of motives and incentives for participation in smartphone-based volunteering. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 26(1), 193–199. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12174>
- Hyde, M. K., Dunn, J., Bax, C. ja Chambers, S. K. 2016. Episodic volunteering and retention: An integrated theoretical approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1), 45–63. <https://doi.org/10.1177/0899764014558934>
- Jalonen, H., Uusikylä, P., Lonka, H., Laitinen, K., Jokipii, A., Huhtinen, A-M., Rantamäki, A., Kallunki, V., Niskanen, V-P. ja Keinänen, A. 2022. Kansallinen varautuminen edellyttää tilannetietoisuutta, joka rakentuu yhteiskunnallisten toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. IRWIN-hankkeen Policy Brief 1/2022.
- Jurgens, M. ja Helsloot, I. 2018. The effect of social media on the dynamics of (self) resilience during disasters: A literature review. *Journal of Contingencies & Crisis Management*, 26(1), 79–88. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12212>
- Koolen-Maas, S. A., Meijs, L. C. P. M., van Overbeeke, P. S. M. ja Brudney, J. L. 2022. Rethinking volunteering as a natural resource: A conceptual typology. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 52(1_suppl), 353S-377S. <https://doi.org/10.1177/08997640221127947>
- KyberVPK. <https://kybervpk.fi/>. Sivustoon viitattu 28.6.2023.
- Lehikoinen, A. 2022. Kansakunnan resilienssi: Osaaminen, osallisuus ja luovuus. Edistyksen päivät 2022. Puheenvuoro.
- Lockstone-Binney, L., Holmes, K., Meijs, L. C. P. M., Oppenheimer, M., Haski-Leventhal, D. ja Taplin, R. 2022. "Growing the volunteer pool: Identifying non-volunteers most likely to volunteer". *Voluntas*, 33(4), 777–794. doi: 10.1007/s11266-021-00407-w
- Nahkur, O., Orru, K., Hansson, S., Jukarainen, P., Myllylä, M., Krüger, M., Max, M., Savadori, L., Nævestad, T-O., Meyer, S. F., Schiefflers, A., Olson, A., Lovasz, G. ja Rhinard, M. 2022. "The engagement of informal volunteers in disaster management in Europe". *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83. doi: 10.1016/j.ijdr.2022.103413
- Nielsen, L. R. 2019. Embracing and integrating spontaneous volunteers in emergency response – A climate related incident in Denmark. *Safety Science*, 120, 897–905. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2019.07.014>
- Nielsen, L. R. 2022. Dismantling boundaries between citizen volunteers and emergency authorities – Cocreating emergency response in Denmark. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 74, 102910. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.102910>
- Nissen, S., Carlton, S., Wong, J. H. K. ja Johnson, S. 2021. 'Spontaneous' volunteers? Factors enabling the student volunteer army mobilisation following the Canterbury earthquakes 2010–2011. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 53, 102008. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.102008>

- OECD. 2021. Drivers of trust in public institutions in Finland: Building trust in public institutions. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>
- Pelastusopisto. 2020. Yhteistyö spontaanien vapaaehtoisten kanssa valmiustoiminnassa - yhteispohjoismainen katsaus.
- Pilemalm, S. 2021. Digitalized co-production: Using volunteers as first responders. 2021 Eighth International Conference on EDemocracy & EGovernment (ICEDEG), 25–32. <https://doi.org/10.1109/ICEDEG52154.2021.9530994>
- Pitrenaitė-Zilėnienė, B., Carosi, A. ja Vallesi, P. 2014. "Enhancing societal resilience against disasters: Engaging the public via social technologies". *Socialines Technologijos*, 4(2).
- Preist, C., Massung, E. ja Coyle, D. 2014. "Competing or aiming to be average? Normification as a means of engaging digital volunteers". Proceedings of the 17th ACM conference on Computer supported cooperative work & social computing, CSCW '14 (s. 1222–1233). New York: Association for Computing Machinery.
- Pönni, S. 2019. Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa. Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK. ISBN 978-951-797-671-8 (pdf).
- Rantamäki, A., Jalonen, H., Harinen, A., Jukarainen, P., Puustinen, A. ja Salmi-Hiltunen, T. 2023. SOME onnettomuusviestinnässä: Strategiaa, osallisuutta, monikanavaisuutta ja ennakkointia. Policy Brief 2023:1. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.
- Saura, J. R., Palos-Sanchez, P. ja Velicia-Martin, F. 2020. What drives volunteers to accept a digital platform that supports NGO projects? *Frontiers in Psychology*, 11. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00429>
- Schaewitz, L., Winter, S. ja Krämer, N. C. 2021. "The Influence of privacy control options on the evaluation and user acceptance of mobile applications for volunteers in crisis situations". *Behaviour & Information Technology*, 40(8), 759–775. doi: 10.1080/0144929X.2020.1723703
- Spialek, M. L. ja Houston, J. B. 2019. "The influence of citizen disaster communication on perceptions of neighborhood belonging and community resilience". *Journal of Applied Communication Research*, 47(1), 1–23. doi: 10.1080/00909882.2018.1544718
- SSPL. 2022. Sopimuspalokuntalaisten siviilikoulutuksen ja taitojen hyödyntäminen pelastustoimessa. Suomen Sopimuspalokuntien Liiton julkaisusarja B:8/2022. ISBN 978-952-7132-35-7 (pdf).
- Stukas, A., Snyder, M. ja Clary, E. 2016. "Understanding and encouraging volunteerism and community involvement". *The Journal of Social Psychology*, 156, 243–255. doi: 10.1080/00224545.2016.1153328
- Suunnittelukunta, M. 2022. (2022, toukokuuta 18). Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta [Sarjajulkaisu]. Puolustusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164096>
- Trautwein, S., Liberatore, F., Lindenmeier, J. ja von Schnurbein, G. 2020. "Satisfaction with informal volunteering during the COVID-19 crisis: An empirical study considering a Swiss online volunteering platform". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49(6), 1142–1151. doi: 10.1177/0899764020964595

- Usadolo, Q. E., Brunetto, Y., Nelson, S. ja Gillett, P. 2022. "Connecting the dots: Perceived organization support, motive fulfilment, job satisfaction, and affective commitment among volunteers". SAGE Open, 12(3). doi: 10.1177/21582440221116111
- Valtioneuvosto. 2021. Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen. Parlamentaarisen komitean mietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:91. ISBN pdf: 978-952-383-975-5.
- Vecina, M. L., Chacón, F., Sueiro, M. ja Barrón, A. 2012. Volunteer engagement: Does engagement predict the degree of satisfaction among new volunteers and the commitment of those who have been active longer? Applied Psychology: An International Review, 61(1), 130–148. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2011.00460.x>
- Virtanen, T. 2021. Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK. ISBN 978-951-797-673-2 (pdf).
- Waara, R. ja Lönnqvist, I. 2019. Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön SPEK. ISBN 978-951-797-675-6 (pdf).
- Whittaker, J., McLennan, B. ja Handmer, J. 2015. "A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges". International Journal of Disaster Risk Reduction, 13, 358–368. doi: 10.1016/j.ijdr.2015.07.010
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. 2017. Valtioneuvoston periaatepäätös. Turvallisuuskomitea. ISBN 978-951-25-2959-9 (pdf).
- YLE. 2020. Kymmenen vuotta sitten huoltomies käänsi hana väärään asentoon ja 8 000 ihmistä sairastui – Moni kantaa Nokian vesikriisin seurauksia mukanaan edelleen. <https://yle.fi/a/3-9936572>. Viitattu 01.11.2022.

Certificate Of Completion

Envelope Id: 793A034C2B08458BA153118A39985728	Status: Completed
Subject: DocuSign: Digitaalinen kotirintama_final	
Source Envelope:	
Document Pages: 48	Signatures: 1
Certificate Pages: 1	Initials: 0
AutoNav: Enabled	Envelope Originator:
Envelopeld Stamping: Enabled	Anne Räsänen
Time Zone: (UTC+02:00) Helsinki, Kyiv, Riga, Sofia, Tallinn, Vilnius	Vuorimiehentie 3, Espoo, .. . P.O Box1000,FI-02044 Anne.Rasanen@vtt.fi IP Address: 88.148.189.30

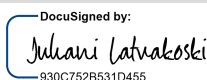
Record Tracking

Status: Original	Holder: Anne Räsänen	Location: DocuSign
23 November 2023 14:23	Anne.Rasanen@vtt.fi	

Signer Events

Juhani Latvakoski
juhani.latvakoski@vtt.fi
Research team leader
Security Level: Email, Account Authentication (None), Authentication

Signature

DocuSigned by:

930C752B531D455...
Signature Adoption: Pre-selected Style
Using IP Address: 130.188.93.198

Timestamp

Sent: 23 November 2023 | 14:26
Viewed: 29 November 2023 | 09:58
Signed: 29 November 2023 | 10:00

Authentication Details

SMS Auth:
Transaction: 7d2c3fe5-a233-487e-ad55-b2a548285b55
Result: passed
Vendor ID: TeleSign
Type: SMSAuth
Performed: 29 November 2023 | 09:58
Phone: +358 40 5200149

Electronic Record and Signature Disclosure:
Not Offered via DocuSign

In Person Signer Events	Signature	Timestamp
Editor Delivery Events	Status	Timestamp
Agent Delivery Events	Status	Timestamp
Intermediary Delivery Events	Status	Timestamp
Certified Delivery Events	Status	Timestamp
Carbon Copy Events	Status	Timestamp
Witness Events	Signature	Timestamp
Notary Events	Signature	Timestamp
Envelope Summary Events	Status	Timestamps
Envelope Sent	Hashed/Encrypted	23 November 2023 14:26
Certified Delivered	Security Checked	29 November 2023 09:58
Signing Complete	Security Checked	29 November 2023 10:00
Completed	Security Checked	29 November 2023 10:00
Payment Events	Status	Timestamps